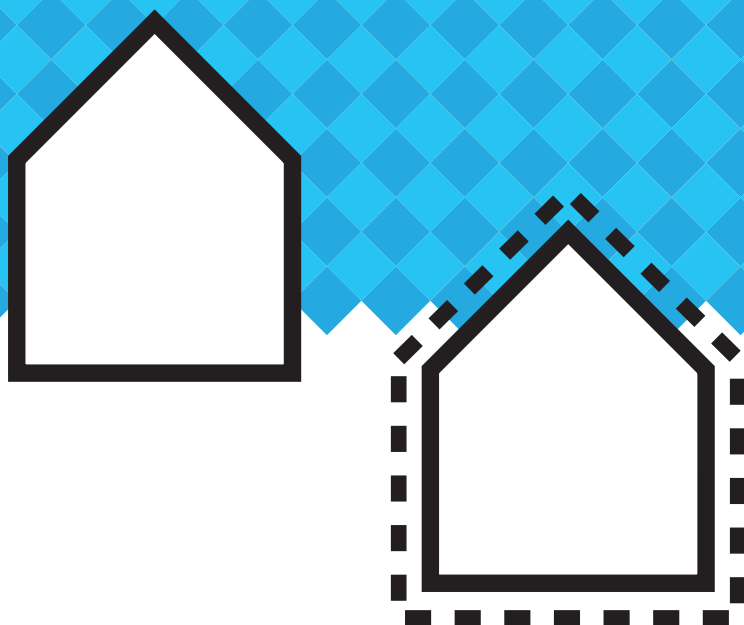

Redakcja: Jacek Biały, Witold Klaus,
Autorzy: Jacek Biały, Dawid Cegiętka, Adam Chmura, Marta Górczyńska,
Ewa Ostaszewska-Żuk, Karolina Rusiłowicz, Katarzyna Słubik, Anna Trylińska, Daniel Witko

Wciąż za kratami

**Raport z monitoringu strzeżonych ośrodków dla cudzoziemców
przeprowadzonego przez Helsińską Fundację Praw Człowieka
i Stowarzyszenie Interwencji Prawnej**

HR HELSIŃSKA FUNDACJA
PRAW CZŁOWIEKA

Stowarzyszenie
Interwencji
Prawnej

Jacek Białas, Dawid Cegiętka, Adam Chmura, Marta Górczyńska,
Ewa Ostaszewska-Żuk, Karolina Rusitowicz,
Katarzyna Słubik, Anna Trylińska, Daniel Witko

Wciąż za kratami

**Raport z monitoringu strzeżonych ośrodków dla cudzoziemców
przeprowadzonego przez Helsińską Fundację Praw Człowieka
i Stowarzyszenie Interwencji Prawnej**

pod redakcją Jacka Białasa i Witolda Klause

Helsińska Fundacja Praw Człowieka
Stowarzyszenie Interwencji Prawnej

Warszawa 2014

Redakcja: Jacek Biały, Witold Klaus

Autorzy: Jacek Biały, Dawid Cegiełka, Adam Chmura, Marta Górczyńska, Ewa Ostaszewska-Żuk, Karolina Rusiłowicz, Katarzyna Słubik, Anna Trylińska, Daniel Witko

Redakcja językowa i korekta: Elżbieta Dajksler

Projekt okładki, skład i łamanie:

Kolektyw Wizualny (www.kolektywwizualny.pl)

Publikacja powstała w ramach projektu Powroty. Pomoc prawna i informacja dla powracających migrantów współfinansowanego przez Europejski Fundusz Powrotów Imigrantów oraz budżet państwa.

Wyłączna odpowiedzialność spoczywa na autorze i Komisja Europejska nie ponosi odpowiedzialności za sposób wykorzystania udostępnionych informacji.

Niniejsza publikacja jest dystrybuowana bezpłatnie i nie jest przeznaczona do sprzedaży.

 **HELŚIŃSKA FUNDACJA
PRAW CZŁOWIEKA**

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
POWROTÓW IMIGRANTÓW

**Stowarzyszenie
Interwencji
Prawnej**

ISBN: 978-83-62245-32-1

Wydanie I, Warszawa 2014

Wydawcy:

Stowarzyszenie Interwencji Prawnej
ul. Siedmiogrodzka 5/51, 01-204 Warszawa
tel./fax 22 621-51-65
e-mail: biuro@interwencjaprawna.pl
www.interwencjaprawna.pl

Helsińska Fundacja Praw Człowieka

ul. Zgoda 11, 00-018 Warszawa
tel.: 22 556-44-66
fax: 22 556-44-50
e-mail: refugees@hfhr.org.pl
www.hfhr.pl

© Copyright by Stowarzyszenie Interwencji Prawnej, Helsińska Fundacja Praw Człowieka

I. WSTĘP	6
1. Cel i kontekst monitoringu	7
2. Metodologia monitoringu	9
3. Informacje statystyczne	10
II. WYNIKI MONITORINGU	14
1. Stan techniczny, wygląd oraz sprofilowanie ośrodków	15
1.1. Ogólny wygląd ośrodków.....	15
1.2. Pokoje dla cudzoziemców i pomieszczenia wspólne.....	16
1.3. Sprofilowanie ośrodków.....	17
2. Zasady pobytu cudzoziemców w strzeżonym ośrodku	17
2.1. Porządek wewnętrzny ośrodków.....	17
2.2. Porządek dnia i swoboda poruszania się po ośrodku.....	18
2.3. Zajęcia kulturalno-oświatowe, sportowe i czas wolny.....	19
2.4. Wyżywienie.....	21
2.5. Możliwość robienia zakupów poza ośrodkiem.....	22
3. Kontakt pomiędzy personelem ośrodków a cudzoziemcami	23
3.1. Stosunek funkcjonariuszy do cudzoziemców.....	23
3.2. Umundurowanie i ubiór funkcjonariuszy i pracowników strzeżonych ośrodków.....	24
3.3. Znajomość języków obcych wśród funkcjonariuszy i pracowników ośrodków.....	25
3.4. Tłumaczenia.....	26
4. Informowanie cudzoziemców o ich sytuacji prawnej	27
4.1. Informacja o sytuacji prawnej udzielana cudzoziemcom przez administrację ośrodka.....	27
4.2. Kontakt z organizacjami pozarządowymi i dostęp do pomocy prawnej.....	28
5. Prawo cudzoziemców do kontaktu ze światem zewnętrznym	29
5.1. Korzystanie z telefonu stacjonarnego i komórkowego.....	29
5.2. Prawo do korespondencji.....	30
5.3. Prawo do widzeń.....	32

6. Pomoc medyczna i psychologiczna	33
6.1. Dostęp do pomocy medycznej.....	33
6.2. Specjalizacje i płeć zatrudnionych lekarzy.....	33
6.3. Dostęp do specjalistycznej pomocy medycznej i transport do zewnętrznych placówek medycznych.....	34
6.4. Pomoc psychologiczna.....	35
6.5. Identyfikacja ofiar traumy lub tortur.....	36
7. Sytuacja dzieci przebywających w strzeżonych ośrodkach	36
7.1. Warunki lokalowe.....	38
7.2. Prawo do edukacji.....	38
7.3. Zajęcia rekreacyjno-sportowe i organizacja czasu wolnego.....	39
8. Środki bezpieczeństwa i dyscyplinarne stosowane w strzeżonych ośrodkach	40
8.1. Stosowanie środków przymusu bezpośredniego.....	40
8.2. Kontrola osobista.....	41
8.3. Kontrola pomieszczeń.....	42
III. PODSUMOWANIE I REKOMENDACJE	43

I.

WSTĘP

Niniejszy raport stanowi wynik monitoringu przeprowadzonego w styczniu i lutym 2014 r. przez dwie organizacje pozarządowe: Helsińską Fundację Praw Człowieka (HFPC) i Stowarzyszenie Interwencji Prawnej (SIP) we wszystkich strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców w Polsce¹. Był on prowadzony równoległe z kontrolą Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Komendy Głównej Straży Granicznej.

Monitoring odbył się ponad rok po podobnej kontroli, przeprowadzonej pod koniec 2012 r. Była ona wynikiem protestów, które miały miejsce w czterech z sześciu funkcjonujących w Polsce strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców. Efektem monitoringu z 2012 r. był opublikowany przez HFPC i SIP w językach polskim i angielskim raport pt. „Migracja to nie zbrodnia”². MSW opublikowało, po przeprowadzonej w tym samym czasie kontroli, dokument pt. „Informacja o stanie realizacji praw osób osadzonych w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców prowadzonych przez Straż Graniczną”³.

W raporcie organizacji pozarządowych z 2012 r. stwierdzono, że panujący wówczas w ośrodkach strzeżonych reżim, w połączeniu z ich architekturą i urządzeniem, należało uznać za opresyjny. Monitoring nie potwierdził przypadków poważnych naruszeń prawa ze strony funkcjonariuszy Straży Granicznej (SG), takich jak pobicia cudzoziemców czy znęcanie się nad nimi. Jednak zdaniem obu organizacji pozarządowych konieczne było wprowadzenie licznych zmian do zbyt restrykcyjnych zasad funkcjonowania tych placówek.

Raport obu organizacji wskazywał na potrzebę wprowadzenia zmian systemowych w charakterze strzeżonych ośrodków (odejście od „więziennego” wyglądu), a także wprowadzenia szeregu zmian prawnych – przede wszystkim przepisów, wedle których pozbawienie wolności cudzoziemca stosowane byłoby tylko w ostateczności i na możliwie najkrótszy okres. Zwrócono również uwagę na brak podstawy prawnej do stosowania kar porządkowych, takich jak np. zakaz robienia zakupów czy używania prywatnych telefonów.

Z kolei w dokumencie MSW stwierdzono potrzebę przeglądu, ujednolicenia i ewentualnej rezygnacji z niektórych regulacji wewnętrznych ośrodków, a także uporząd-

¹ Ośrodki te prowadzone są przez Straż Graniczną. Pobyt w nich jest związany ze statusem migracyjnym cudzoziemców. Stanowi on zabezpieczenie wykonania decyzji o wydaleniu (np. w przypadku pobytu w Polsce bez wizy lub wymaganego zezwolenia), a w niektórych sytuacjach umieszcza się w nich osoby, które złożyły wniosek o nadanie statusu uchodźcy (np. gdy zachodzi potrzeba ustalenia ich tożsamości). Pobyt w ośrodkach nie ma żadnego związku z postępowaniem karnym.

² Wersja polska została opublikowana na stronach: <http://www.hfhr.pl/raport-migracja-to-nie-zbrodnia/> oraz <http://interwencjaprawna.pl/18-grudnia-sip-i-hfpc-opublikowaly-raport-z-monitoringu-osrodkow-strzezonych-dla-cudzoziemcow-migracja-to-nie-zbrodnia/>, wersja angielska została opublikowana na stronach: <http://www.hfhr.pl/en/raport-migracja-to-nie-zbrodnia/> oraz <http://interwencjaprawna.pl/raport-z-monitoringu-osrodkow-po-angielsku/> [dostęp: 23.04.2014].

³ Dokument dostępny na stronie: <http://bip.msw.gov.pl/bip/komunikaty/21835.dok.html> [dostęp: 23.04.2014 r.].

kowania przepisówi praktyki dotyczącej środków dyscyplinarnych. Zwrócono uwagę na wartość, jaką jest informowanie cudzoziemców o ich sytuacji prawnej. Podkreślono potrzebę rzetelnego dokumentowania kontroli osobistych czy stosowania środków przymusu bezpośredniego, złagodzenie podejścia funkcjonariuszy SG do kwestii czasu trwania widzeń z pełnomocnikami cudzoziemców, w tym z przedstawicielami organizacji pozarządowych, zwiększenie liczby szkoleń oraz podnoszenie kompetencji językowych funkcjonariuszy. MSW bardzo wyraźnie zwróciło uwagę na niewłaściwy stan realizacji obowiązku szkolnego wśród małoletnich cudzoziemców przebywających w strzeżonych ośrodkach. By zminimalizować negatywne skutki detencji małoletnich MSW wskazało również na potrzebę nadania wysokiego priorytetu postępowaniom prowadzonym wobec osób przebywających w ośrodkach strzeżonych i najwyższego priorytetu postępowaniom, których stroną są małoletni cudzoziemcy lub rodziny z dziećmi. Raport ministerialny wskazał także na potrzebę umieszczania wszystkich rodzin z dziećmi oraz małoletnich bez opieki w jednym lub dwóch wyspecjalizowanych i przystosowanych do tego celu ośrodkach, co powinno być połączone z podjęciem wysiłków zmierzających do zapewnienia jak najlepszych warunków.

Debata publiczna wokół protestów z 2012 r. i rekomendacje zawarte w raporcie organizacji pozarządowych i w informacji MSW spowodowały, że przedstawiciele władz RP publicznie złożyli obietnicę zarówno zmiany przepisów prawa, jak i poprawy sytuacji w strzeżonych ośrodkach obejmujące m.in. wprowadzenie przepisu zakazującego umieszczanie w ośrodkach strzeżonych dzieci bez opieki poniżej 15. roku życia oraz przyjęcie przepisów nakazujących sądowi rozpatrującemu sprawę umieszczenia małoletnich w strzeżonym ośrodku uwzględnianie interesu dziecka. Przedstawiciele MSW stwierdzili także, że umieszczanie dzieci w ośrodkach strzeżonych powinno być absolutnym wyjątkiem, a nie regułą, natomiast ewentualne osadzenie w takiej placówce powinno trwać jak najkrócej. Wyznaczono także dwa ośrodki, które miały być przygotowane do przyjmowania dzieci i rodzin: w Kętrzynie i Białej Podlaskiej (i dodatkowo w rezerwie ośrodek w Przemyśle). Potwierdzono też planowane zamknięcie i generalny remont ośrodka w Lesznowoli. Zadeklarowano również zmianę wyglądu ośrodków, czyli m.in. usunięcie krat zarówno w oknach, jak i wewnątrz ośrodków (zamknięte miały być tylko ich niektóre strefy), zatrudnienie osób odpowiedzialnych za sprzątanie i utrzymanie czystości pomieszczeń wspólnych w ośrodkach oraz przeznaczenie specjalnych środków finansowych na zakup telewizorów, komputerów oraz doposażenie bibliotek⁴.

Celem tego monitoringu było przede wszystkim sprawdzenie, na ile sytuacjaw strzeżonych ośrodkach zmieniła się oraz jak zostały zrealizowane złożone przez władze obietnice. W pewnej mierze odnosimy się także do zmian, jakie zaszyły przez ostatni rok w przepisach prawa, jednak pełen opis zmian zwartych m.in. w ustawie z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach⁵ i dotyczących pozbawiania cudzoziemców

⁴ Zob. m.in. <https://emn.gov.pl/esm/aktualnosci/9933,Propozycje-zmian-w-osrodkach-strzezonych-dla-cudzoziemcow.html>, <https://msw.gov.pl/pl/aktualnosci/10559,Beda-zmiany-w-osrodkach-strzezonych-dla-cudzoziemcow.html> oraz <https://emn.gov.pl/esm/aktualnosci/10515,Stan-i-sposoby-wdrazania-zmian-w-regulacjach-dotyczacych-detencji-cudzoziemcow.html> [dostęp: 21.05.2014].

⁵ Dz.U. z 2013 r. poz. 1650, sprostowanie: Dz.U. z 2014 r. poz. 463.

wolności przekracza ramy niniejszego raportu. W ramach monitoringu sprawdzano również, na ile warunki pobytu cudzoziemców w strzeżonych ośrodkach były zgodne z obowiązującymi przepisami prawa, w tym także prawa międzynarodowego. Podczas wizyt w ośrodkach nie monitorowano aresztów w celu wydalenia, jednak dane dotyczące tych aresztów uwzględnione zostały w statystykach.

Tym razem, inaczej niż podczas monitoringu w 2012 r., z inicjatywy organizacji pozarządowych dokonano wcześniejszych uzgodnień z MSW i Komendą Główną Straży Granicznej dotyczących ról i uprawnień przedstawicieli HFPC oraz SIP podczas monitoringu. Na ich podstawie przedstawiciele organizacji uzyskali dostęp do dokumentacji znajdującej się w strzeżonych ośrodkach (dokumentacji zastosowania środków przymusu bezpośredniego, dokumentacji kontroli osobistych oraz kontroli pomieszczeń, porządku wewnętrznego ośrodka, za zgodą cudzoziemca do jego dokumentacji medycznej oraz w przypadku ośrodków o profilu rodzinnym dokumentacji dotyczącej realizacji obowiązku szkolnego), swobodny dostęp do pomieszczeń wspólnych ośrodków oraz do pokoi cudzoziemców (za ich zgodą) oraz zezwolenie na robienie zdjęć pomieszczeń wspólnych. Uzgodnienia te zostały jeszcze przed rozpoczęciem monitoringu przesłane przez Komendę Główną Straży Granicznej do wszystkich strzeżonych ośrodków.

>>> 2

Metodologia monitoringu

Jak wspomniano powyżej, monitoring był prowadzony przez prawników HFPC i SIP równolegle do działań kontrolnych MSW. Wizyty w strzeżonych ośrodkach odbyły się w następujących dniach: 21-23 stycznia w Przemyślu, 27-29 stycznia w Białymstoku, 30-31 stycznia w Białej Podlaskiej, 5-7 lutego w Kętrzynie, 11-12 lutego w Krośnie Odrzańskim oraz 17-18 lutego w Lesznowoli. W każdym monitoringu brały udział dwie osoby, po jednej z każdej z organizacji. W skład zespołów monitorujących wchodził: Jacek Białas (HFPC), Dawid Cegiełka (SIP), Adam Chmura (SIP), Marta Górczyńska (HFPC), Ewa Ostaszewska-Żuk (HFPC), Karolina Rusiłowicz (HFPC), Katarzyna Słubik (SIP), Anna Trylińska (SIP) oraz Daniel Witko (HFPC).

Podobnie jak w 2012 r., organizacje pozarządowe prowadziły monitoring na podstawie jednolitej, wspólnej metodologii, tak by można było porównać działania i praktyki z różnych ośrodków. Opracowano ankietę zawierającą szczegółowy spis zagadnień, które były sprawdzane w każdym z ośrodków, dyspozycje do wywiadów z cudzoziemcami oraz funkcjonariuszami, a także ankietę statystyczną, o której wypełnienie prosiłoby kierownictwo strzeżonych ośrodków. Zasięg czasowy monitoringu obejmował okres od 1 stycznia 2013 r. do dnia przeprowadzenia monitoringu.

W celu zebrania niezbędnych danych w każdym z ośrodków podjęto następujące działania:

- przeprowadzono wywiady z kierownictwem strzeżonego ośrodka – naczelnikiem lub jego zastępcami;
- przeprowadzono wywiady z cudzoziemcami przebywającymi w ośrodku, którzy zgłosili chęć takiej rozmowy;
- przeprowadzono wywiady z funkcjonariuszami SG lub pracownikami ośrodka, np. psychologiem, lekarzem, pracownikami sekcji edukacyjnej, pielęgniarką;
- zapoznano się z dokumentacją dotyczącą stosowania wobec cudzoziemców środków przymusu bezpośredniego oraz kontroli osobistej i kontroli pomieszczeń;
- sprawdzono, czy jest dostępny i przetłumaczony na języki zrozumiałe dla cudzoziemców porządek wewnętrzny ośrodka.

Niniejszy raport kończy się podsumowaniem, w którym wskazano, na ile zrealizowane zostały obietnice złożone przez przedstawicieli władz polskich dotyczące polepszenia sytuacji cudzoziemców przebywających w strzeżonych ośrodkach. Zawarte są tam także rekomendacje dotyczące zmian, które należałoby wprowadzić w funkcjonowaniu strzeżonych ośrodków w Polsce, by pełniej zabezpieczyć prawa osób tam przebywających.

Informacje statystyczne

3 <<<

Do 1 lutego 2014 r. organizacje przeprowadzające monitoring otrzymały od kierownictwa strzeżonych ośrodków oraz Zarządu do Spraw Cudzoziemców Komendy Głównej Straży Granicznej wypełnione ankiety statystyczne, w oparciu o które przygotowano poniższe informacje. Dane zawarte w przesłanych zwrótnie ankietach odzwierciedlają stan na koniec stycznia 2014 r.

Zgodnie z przekazanymi danymi w strzeżonych ośrodkach i aresztach w celu wydalenia w 2013 r. umieszczono łącznie 1738 osób.

W chwili przeprowadzania monitoringu we wszystkich sześciu strzeżonych ośrodkach przebywało 347 osób. Mężczyźni stanowili 61% (213 osób), kobiety zaś 14% (50 osób) ogółu umieszczonych. W ośrodkach przebywało 84 małoletnich, co sta-

nowiło 24% ogółu populacji (w tym 1 małoletni bez opieki w strzeżonym ośrodku w Kętrzynie).

Tabela nr 1. Liczba cudzoziemców umieszczonych w SOC albo ACW w okresie monitoringu z podziałem na osoby pełnoletnie według płci oraz z wyróżnieniem małoletnich

Jednostka	Cudzoziemcy umieszczeni w SOC albo ACW	Mężczyźni	Kobiety	Małoletni
SOC Kętrzyn	70	13	19	38
SOC i ACW Białystok	78	78	0	0
SOC Biała Podlaska	77	16	20	41
SOC i ACW Przemyśl	80	64	11	5
SOC Krosno Odrzańskie	21	21	0	0
SOC Lesznowola	21	21	0	0
ŁĄCZNIE	347	213	50	84
Wynik w procentach	100%	61%	14%	24%

Wśród cudzoziemców umieszczonych w strzeżonych ośrodkach w 2013 roku 64% (1119 osób) stanowiły osoby ubiegające się o nadanie statusu uchodźcy. Z tej liczby 71% (799 osób) złożyło do Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców wnioski o ochronę międzynarodową jeszcze przed umieszczeniem w strzeżonym ośrodku.

Tabela nr 2. Liczba cudzoziemców umieszczonych w SOC albo ACW w 2013 r. z wyróżnieniem osób ubiegających się o nadanie im statusu uchodźcy

Jednostka	Cudzoziemcy umieszczeni w SOC albo ACW	Cudzoziemcy ubiegający się o nadanie statusu uchodźcy	Cudzoziemcy, którzy złożyli wniosek o nadanie statusu uchodźcy przed umieszczeniem w SOC albo ACW
SOC Kętrzyn	451	356	316
SOC i ACW Białystok	255	176	119
SOC Biała Podlaska	291	165	58
SOC i ACW Przemyśl	466	274	189
SOC Krosno Odrzańskie	181	93	73
SOC Lesznowola	94	55	44
ŁĄCZNIE	1738	1119	799

Niemal połowę cudzoziemców osadzonych w strzeżonych ośrodkach w 2013 r. (49%) stanowili obywatele Federacji Rosyjskiej, natomiast prawie co piąty umieszczony był obywatelem Gruzji (18%). Ponadto w ośrodkach przebywało wielu obywateli Ukrainy (6%), Wietnamu (5%), Armenii i Pakistanu (po 2%) oraz Bangladeszu (1%). Pozostałe osoby umieszczone w strzeżonych ośrodkach i aresztach w celu wydalenia w 2013 r. (268 osób – 15 % populacji) były obywatelami 39 innych państw: Afganistanu, Albanii, Algierii, Azerbejdżanu, Białorusi, Brazylii, Chorwacji, Chile, Chin, Demokratycznej Republiki Konga, Egiptu, Erytrei, Gambii, Gwinei, Indii, Iraku, Iranu, Jordanii, Kamerunu, Kazachstanu, Kosowa, Kuby, Libanu, Libii, Łotwy, Mali, Maroka, Mołdawii, Mongolii, Niemiec, Nigerii, Somalii, Sri Lanki, Syrii, Tadżykistanu, Tanzanii, Turcji, Uzbekistanu, Zambii. Ponadto było także 10 bezpaństwowców.

Tabela nr 3. Liczba cudzoziemców umieszczonych w SOC albo ACW w 2013 r. z podziałem na obywatelstwo i rodzaj placówki

Jednostka	Cudzoziemcy umieszczeni w SOC albo ACW z uwzględnieniem ich obywatelstwa							
	Rosja	Gruzja	Ukraina	Wietnam	Armenia	Pakistan	Bangladesz	Inne
SOC Kętrzyn	371	48	0	3	8	0	0	21
SOC i ACW Białystok	68	58	1	36	9	6	4	73
SOC Biała Podlaska	163	75	6	3	6	2	4	32
SOC i ACW Przemyśl	152	77	92	25	9	18	12	81
SOC Krosno Odrzańskie	78	28	4	9	5	10	2	45
SOC Lesznowola	22	22	6	10	2	3	3	26
ŁĄCZNIE	854	308	109	86	39	39	25	278
Wynik w procentach	49%	18%	6%	5%	2%	2%	1%	16%

Zauważyć można pewne prawidłowości w rozmieszczeniu obywateli poszczególnych państw w ośrodkach:

- w ośrodku w Kętrzynie 82% przebywających tam cudzoziemców było obywatelami Federacji Rosyjskiej;
- w ośrodku w Przemyślu najczęściej umieszczano obywateli Ukrainy (decydujące znaczenie miała z pewnością bliskość granicy polsko-ukraińskiej)

zmniejszająca czas potrzebny na wykonanie decyzji o wydaleniu z terytorium RP lub decyzji o zobowiązaniu do opuszczenia terytorium RP);

- ośrodki w Przemyślu i w Białymstoku są najbardziej zróżnicowane narodowościowo, a tym samym także i językowo, jeśli chodzi o umieszczanych w nich cudzoziemców.

Maksymalny okres pobytu cudzoziemców w strzeżonych ośrodkach w 2013 r. wynosił od 360 do 363 dni w zależności od ośrodka. Jeden z cudzoziemców przebywających w Lesznowoli spędził w różnych strzeżonych ośrodkach łącznie 367 dni, tj. więcej niż zezwalały na to przepisy (12 miesięcy)⁶. W ośrodku w Kętrzynie maksymalny okres pobytu w strzeżonym ośrodku wyniósł 267 dni, zaś w Białej Podlaskiej – 167 dni.

Z kolei minimalny okres pobytu cudzoziemca w strzeżonym ośrodku we wszystkich placówkach detencyjnych wynosił mniej niż dwa tygodnie (od dwóch dni w Krośnie Odrzańskim do 12 dni w Lesznowoli).

⁶ Analogiczny przypadek został opisany w poprzednim raporcie z 2012 r. Wówczas już wskazano na brak odpowiednich instrumentów zapobiegających takim sytuacjom.

II.

WYNIKI MONITORINGU

1.1 Ogólny wygląd ośrodków

Jedną z ważniejszych rekomendacji organizacji pozarządowych z raportu z 2012r. był postulat zmiany wyglądu strzeżonych ośrodków przez usunięcie elementów wskazujących na ich zamknięty, „wiezienny” charakter (rezygnacja z krat w oknach i zastąpienie ich specjalnym typem okien oraz rezygnacja z krat oddzielających poszczególne bloki wewnątrz budynków). W ramach złożonych w wyniku monitoringu obietnic przedstawiciele MSW zadeklarowali odejście od elementów budzących „wiezienne” skojarzenia, m.in. ograniczenie liczby krat w ośrodkach.

Podczas tegorocznego monitoringu stwierdzono, że nadal we wszystkich ośrodkach w oknach pomieszczeń znajdują się kraty. Tylko w niektórych placówkach (Kętrzyn, Białystok, Krosno Odrzańskie) sposób ich montażu pozwala na szersze otwarcie okna. Krat nie ma w ośrodku w Lesznowoli na parterze bloku mieszkalnego przeznaczonym na salę komputerową oraz w świetlicy dla dzieci w Kętrzynie. Podczas monitoringu administracja ośrodków informowała, że usunięcie krat jest planowane „w najbliższej przyszłości”.

W ośrodku w Krośnie Odrzańskim podczas monitoringu drzwi do pokoiw cudzoziemców nadal sprawiały wrażenie „wieziennych” – były ciężkie, grube, zamykane na zasuwę, natomiast według zapewnień administracji ośrodka wkrótce miały być zamontowane nowe drzwi.

Ogólny stan techniczny większości ośrodków jest dobry. Niestety, wciąż w najgorszym stanie jest ośrodek w Lesznowoli, który wedle deklaracji władz miał zostać wyremontowany lub zamknięty na czas remontu. W chwili obecnej cudzoziemcy umieszczani są w bloku, gdzie przeprowadzono prace remontowe jedynie w częściach wspólnych. W 2013 r. miał miejsce częściowy remont ośrodka w Białej Podlaskiej i w Kętrzynie (w ośrodku tym prace remontowe kończyły się tuż przed monitoringiem), w trakcie monitoringu prace remontowe trwały w Krośnie Odrzańskim.

Wszystkie ośrodki są otoczone wysokimi murami lub płotami zwieńczonymi drutem kolczastym. Niektóre są dodatkowo zabezpieczone tzw. koncertiną, tj. luźnym spiralnie skręconym drutem z żyłkami zamiast kolców, powodującym poważne obrażenia w przypadku prób jego sforsowania. Drutu takiego nie stosuje się m.in. w strzeżonym ośrodku w Kętrzynie Białymstoku.

We wszystkich strzeżonych ośrodkach zastosowany został monitoring wizyjny (kamery) pomieszczeń wspólnych wewnątrz budynków ośrodków. Wyjątkiem jest tu ośrodek w Lesznowoli, jednak montaż kamer jest planowany w ramach przygotowy-

wanego remontu. Z kolei jedynie w ośrodku w Krośnie Odrzańskim nie ma monitoringu placu otaczającego ośrodek.

1.2 Pokoje dla cudzoziemców i pomieszczenia wspólne

Podobnie jak w trakcie poprzedniego monitoringu, tak i obecnie stan i wygląd pokoi, w których mieszkają cudzoziemcy, nie budziły większych zastrzeżeń. Wyjątek stanowi ośrodek w Lesznowoli, gdzie pokoje wymagają pilnego remontu, ściany są odrapane i dawno niemalowane. Wedle uzyskanej informacji cudzoziemcy mają zostać przeniesieni do drugiego budynku, wyłączonego obecnie z eksploatacji ze względu na remont, dopiero w czerwcu 2015 r.

We wszystkich ośrodkach pokoje są kilkuosobowe (w większości od dwu- do pięciosobowych). W Krośnie Odrzańskim znajdują się pokoje przeznaczone dla największej liczby cudzoziemców (ośmiu osób). Pokoje są wyposażone w podstawowe meble: metalowe łóżka, stoliki i szafki. W Krośnie Odrzańskim dodatkowo w każdym pokoju znajduje się telewizor.

Pokoje w ośrodkach są otwarte i nie są zamykane na klucz. Cudzoziemcy twierdzili, że funkcjonariusze zaglądną do pokoi w ciągu nocy, nie zapalając jednak światła (to zmiana w porównaniu z wynikami monitoringu z 2012 r., o którą wówczas postulowaliśmy).

Część cudzoziemców w ośrodku w Przemyślu skarżyła się na zimno panujące w pokojach – na oddziale męskim na noc miało być wyłączane ogrzewanie. Z kolei jedna z rodzin skarżyła się, że przez całą zimę jej członkowie byli chorzy właśnie ze względu na panującą w pomieszczeniach niską temperaturę. Niektórzy cudzoziemcy narzekali na zbyt cienkie materace, zwłaszcza dotkliwie było to dla kobiety w ciąży oraz cudzoziemca mającego problemy z kręgosłupem.

W budynkach, w których zlokalizowane są ośrodki, poza pokojami dla cudzoziemców i pomieszczeniami administracji znajdują się także pomieszczenia wspólne: korytarze, kuchnie, sanitariaty, świetlice i inne. Pomieszczeń tych nie sprzątaję już cudzoziemcy – zajmują się tym osoby zatrudnione przez administrację ośrodków. Konieczność samodzielnego sprzątnięcia tych pomieszczeń była jednym z powodów protestów cudzoziemców w 2012 r., a postulat odstąpienia od tej zasady znalazł się wśród rekomendacji organizacji pozarządowych. Obecnie cudzoziemcy samodzielnie sprzątaję jedynie swoje pokoje.

W strzeżonych ośrodkach dużym zainteresowaniem cudzoziemców cieszą się kuchnie zlokalizowane na piętrach, w których mogą oni samodzielnie przygotowywać posiłki. Na ich wyposażeniu znajdują się zazwyczaj: kuchenka, lodówka, kuchenka mikrofalowa, czajniki, garnki. Funkcjonariusze pracujący w ośrodku w Krośnie

Odrzańskim i Lesznawoli zwracali jednak uwagę, że cudzoziemcy nie dbają o sprzęt i czasami go niszczą.

1.3 Sprofilowanie ośrodków

Przedstawiciele MSW zadeklarowali w początku 2013 r., że ośrodki będą profilowane pod kątem specjalnych potrzeb przebywających w nich cudzoziemców. Dzieci miały być umieszczane tylko w dwóch specjalnie do tego przystosowanych ośrodkach – w Kętrzynie oraz w Białej Podlaskiej, z możliwością umieszczenia małoletnich poniżej wieku szkolnego – o ile nie ma wolnych miejsc w wymienionych ośrodkach – w ośrodku w Przemyślu.

W trakcie monitoringu stwierdzono, że istotnie doszło do takiego sprofilowania – i w ośrodku w Kętrzynie, i w Białej Podlaskiej przebywały wyłącznie rodziny. Dzieci bez opieki umieszczane były tylko w ośrodku w Kętrzynie. W ośrodku w Przemyślu rodziny z dziećmi przebywały we wspólnym oddziale przeznaczonym dla nich i dla samotnych kobiet. Ponadto w ośrodku tym znajdował się także drugi oddział dla mężczyzn. W ośrodkach w Białymstoku, Krośnie Odrzańskim i Lesznawoli umieszczeni byli wyłącznie mężczyźni.

Rodziny umieszczane w ośrodkach otrzymywały pokoje, w których nie kwaterowano innych osób. Samotnych mężczyzn i kobiety umieszczano we wspólnych pokojach – po kilka osób. Samotni mężczyźni zazwyczaj lokowani byli w pokojach według klucza etnicznego (np. w Przemyślu w jednej części korytarza mieszkali cudzoziemcy pochodzący z Kaukazu, w drugiej – pozostałe narodowości) oraz według względów bezpieczeństwa. W ośrodku w Białymstoku wskazano, że przyjmowanym przez kierownictwo kryterium rozmieszczania cudzoziemców w pokojach jest język i religia. Możliwe było także złożenie wniosku – który zazwyczaj był uwzględniany – o umieszczenie w pokoju z innym współlokatorem.

2

Zasady pobytu cudzoziemców w strzeżonym ośrodku

2.1 Porządek wewnętrzny ośrodków

W raporcie z monitoringu z 2012 r. organizacje stwierdziły, że istnieje potrzeba zapewnienia cudzoziemcom swobodnego dostępu do dokumentów określających

zasady pobytu w strzeżonym ośrodku. Poza przepisami ustaw i rozporządzeń dokumentem regulującym zasady pobytu cudzoziemców w strzeżonym ośrodku jest „Porządek wewnętrzny” zawierający m.in. przepisy dotyczące rozkładu dnia, zasady przeprowadzania widzeń, otrzymywania i wysyłania korespondencji, składania skarg i wniosków itp. W ramach poprzedniego monitoringu organizacje pozarządowe zwróciły uwagę na zróżnicowanie uprawnień cudzoziemców przebywających w poszczególnych strzeżonych ośrodkach. Wynikało to m.in. z faktu, że w ośrodkach obowiązywały różne porządki wewnętrzne.

W 2012 r. MSW zadeklarowało ustandaryzowanie zasad pobytu osób umieszczonych w różnych ośrodkach przez centralne opracowanie jednolitego i przejrzystego porządku wewnętrznego.

Z ostatniego monitoringu wynika, że we wszystkich ośrodkach obowiązuje porządek wewnętrzny przygotowany przez Zarząd do Spraw Cudzoziemców Komendy Głównej SG. Został on przetłumaczony na 16 języków przez Komendę Główną SG. Wszystkie wersje językowe są dostępne w ośrodkach na korytarzach, w świetlicach itp. Cudzoziemcy są z nim także zapoznawani przy przyjęciu do ośrodka. Nie odnotowano, aby cudzoziemcy mieli do niego ograniczony dostęp.

Z rozmów z administracją ośrodków strzeżonych oraz z cudzoziemcami wynikało, że generalnie cudzoziemcy są świadomi zasad pobytu w placówce oraz przysługujących im praw. W przypadku wątpliwości co do zasad pobytu w ośrodku wyjaśniane są one w toku rozmówz pracownikami placówek lub podczas wizyty u naczelnika strzeżonego ośrodka. Zazwyczaj także cudzoziemcy przebywający dłuższy czas w ośrodku informują nowo przybyłych o zasadach oraz pokazują miejsca, gdzie znajdują się dodatkowe informacje.

2.2 Porządek dnia i swoboda poruszania się po ośrodku

W trakcie poprzedniego monitoringu stwierdzono, że cudzoziemcy przebywający w strzeżonych ośrodkach mieli dostęp jedynie do wydzielonej strefy ośrodka (obejmującej najczęściej pokoje mieszkalne, korytarz i pomieszczenia wspólne), natomiast pozostała część była dla nich zamknięta (w tym także plac na zewnątrz ośrodka, gdzie można było jedynie udać się na godzinny spacer). W rekomendacjach z 2012r. organizacje zaleciły wprowadzenia możliwości swobodnego poruszania się po terenie ośrodków, w tym także nielimitowanych spacerów. MSW zadeklarowało, że cudzoziemcy będą mieli zapewnioną swobodę poruszania się po terenie ośrodka.

W ramach ostatniego monitoringu stwierdzono, że zasadniczo cudzoziemcy w ciągu dnia, w czasie między posiłkami, mogą w miarę swobodnie korzystać z pomieszczeń wspólnych oraz poruszać się po terenie placówki, oczywiście poza pomieszczeniami przeznaczonymi dla administracji ośrodka.

Ograniczenia w swobodzie poruszania się po terenie ośrodków uzasadniane były przez ich personel względami bezpieczeństwa. Cudzoziemcy informowali, że przed udaniem się na inne piętro (np. do biblioteki) muszą zgłosić taką potrzebę i cel funkcjonariuszom SG. W ośrodku w Białymstoku cudzoziemcy muszą powiadomić o zamiarze udania się na plac rekreacyjno-sportowy. W Lesznowoli do remontowanego budynku, w którym znajduje się biblioteka, gabinet lekarski i pokój widzeń, cudzoziemcy mogą wchodzić tylko pod eskortą funkcjonariuszy SG (znajduje się on poza strefą, po której cudzoziemcy mogą się swobodnie poruszać). W ośrodku w Krośnie Odrzańskim wyjście na spacer po godzinie 18.00 odbywa się tylko za zgodą funkcjonariusza, ponieważ na zewnątrz nie zainstalowano jeszcze monitoringu i wyznaczony funkcjonariusz musi osobiście nadzorować takie wyjście. Personel ośrodków nie czyni też przeszkód, aby w czasie ciszy nocnej cudzoziemcy – jeżeli nie zakłócają snu innym osobom – korzystali z pomieszczeń wspólnych, np. oglądali telewizję.

W raporcie z 2012 r. organizacje stwierdziły, że nie ma uzasadnienia dla pobudek o wczesnych godzinach porannych, wskazano także na brak konieczności przeprowadzania porannych i wieczornych zbiórek (apeli). Za nieuzasadnioną ingerencję uznano także obowiązek stawiania się na posiłki. W odpowiedzi na rekomendacje MSW zadeklarowało rezygnację z organizowania porannych i wieczornych zbiórek oraz odstąpienie od stosowania sygnałów dźwiękowych (np. gwizdków), powiadamiających cudzoziemców np. o apelu, pobudce lub ciszy nocnej.

W ramach ostatniego monitoringu stwierdzono poprawę w tym zakresie. Rano funkcjonariusze SG wchodzą do pokoi i ogłaszają pobudkę lub wyjście na śniadanie. Niektórzy cudzoziemcy z oddziału męskiego w Przemyślu wskazywali jednak, że czasem funkcjonariusze robią to, szarpiąc za łóżka.

Zrezygnowano z apeli porannych i wieczornych. W ich miejsce rano i wieczorem funkcjonariusze SG sprawdzają stan osobowy. Zasadniczo cudzoziemcy powinni w toku tych czynności przebywać w pokojach, ale w praktyce nie są do tego zobowiązani – mogą pozostawać np. w świetlicach.

W żadnym ośrodku nie ma już obowiązku udawania się na posiłki. Funkcjonariusze SG jedynie informują, że zaczyna się śniadanie, obiad czy kolacja.

2.3 Zajęcia kulturalno-oświatowe, sportowe i czas wolny

W raporcie z poprzedniego monitoringu organizacje wskazały na panującą w ośrodkach nudę i brak zajęć. Zarekomendowano zwiększenie liczby zajęć sportowych, kulturalnych czy edukacyjnych. MSW zadeklarowało, że doposaży świetlice, place rekreacyjno-sportowe i biblioteki, a w niektórych ośrodkach również pokoje mieszkalne, oraz że opracowany zostanie zróżnicowany program spędzania przez cudzoziemców czasu wolnego.

Z tegorocznego monitoringu wynika, że władze poczyniły kroki w celu urozmaicenia cudzoziemcom czasu wolnego. Zostały doposażone świetlice i biblioteki. Planowane jest utworzenie sal komputerowych z dostępem do internetu (w niektórych ośrodkach zakupiono już komputery, jednak nie podłączono jeszcze sieci). W każdym strzeżonym ośrodku istnieje sekcja dydaktyczno-edukacyjna, której zadaniem jest organizowanie cudzoziemcom czasu wolnego.

W ośrodku w Białej Podlaskiej zespół edukacji organizuje cudzoziemcom atrakcje z udziałem zewnętrznych zespołów i domów kultury. Ze zdjęć pokazanych monitorującym wynika, że w ośrodku odbywały się w przeszłości m.in. koncerty, występy, festyny, konkursy na świeżym powietrzu, zawody sportowe itd. W organizowaniu powyższych atrakcji uczestniczyli także studenci oraz wolontariusze i pracownicy organizacji pozarządowych. W Białymstoku średnio raz na dwa miesiące organizowane są wydarzenia kulturalne. W rozmowach z monitorującymi cudzoziemcy wskazywali, że bardzo podobał im się koncert zespołu Bracia i Siostry w styczniu 2014 r. W Kętrzynie sekcja dydaktyczno-wychowawcza organizuje kilka lub kilkanaście razy w miesiącu przedsięwzięcia kulturalne skierowane przede wszystkim do dzieci, ale także do dorosłych.

W ośrodku w Krośnie Odrzańskim prowadzone są lekcje języka polskiego (półtorej godziny dziennie), zajęcia plastyczne oraz muzyczne. Cudzoziemcy chętnie biorą w nich udział. Niektórzy cudzoziemcy wskazywali na chęć uczestniczenia w dodatkowych zajęciach z języka polskiego. W ośrodku odbywają się również koncerty, podczas których występują dzieci ze szkoły muzycznej. Ośrodek nawiązał także współpracę z CK Zamek w Krośnie Odrzańskim. Z uwagi na to, że cudzoziemcy śpią do późna, ma zostać zmieniony grafik pracy funkcjonariuszy zatrudnionych na samodzielnych stanowiskach (byłej sekcji edukacji), tak by zajęcia trwały dłużej. Zwiększono także liczbę etatów na tych stanowiskach z dwóch do czterech.

W ośrodku w Lesznowoli został sporządzony grafik, wedle którego codziennie prowadzone są zajęcia z języka polskiego oraz warsztaty muzyczne. Ponadto, zdaniem administracji ośrodka organizowane są także inne imprezy. Zdaniem personelu ośrodka cudzoziemcy nie są zainteresowani takimi aktywnościami, natomiast z wywiadów z cudzoziemcami wynikało, że część z nich nie była świadoma, iż takie zajęcia są lub mogą być prowadzone. Ponadto w ośrodku znajduje się wyremontowany pokój przeznaczony na zajęcia dydaktyczne, jednak część cudzoziemców nie wiedziała, że mogą z niego skorzystać (niektórzy twierdzili, iż nie wolno im z niego korzystać).

W ośrodku w Przemyślu wyświetlane są na rzutniku filmy w językach angielskim i hindi. W 2013 r. odbyło się w ośrodku przedstawienie teatralne. Prowadzone są również zajęcia plastyczne, czytelnicze oraz lekcje biblioteczne (w tym także klejenie książek) dla dorosłych. W ośrodku odbywają się także zajęcia z języków: polskiego, angielskiego i rosyjskiego. Zajęcia trwają godzinę, choć nie zawsze odbywają się regularnie.

Biblioteki w strzeżonych ośrodkach zasadniczo są dobrze zaopatrzone w publikacje w językach obcych (głównie w rosyjskim i angielskim, ale także arabskim, francuskim chińskim, wietnamskim), w tym literaturę piękną oraz kryminały. Dostępne są również czasopisma, słowniki oraz podręczniki do nauki języków obcych. Warto podkreślić jest pozyskanie przez ośrodek w Kętrzynie rosyjskich gazet wydawanych w obwodzie kaliningradzkim (napływają do strzeżonego ośrodka po upływie około tygodnia od dnia ukazania się). Natomiast w Krośnie Odrzańskim niedawno dokonano zakupu nowych pozycji literackich w językach takich jak np. angielski czy wietnamski. Warto jednak zauważyć, że w Lesznowoli część cudzoziemców nie wiedziała o istnieniu biblioteki i o możliwości wypożyczania książek.

Każdy ośrodek jest także wyposażony w telewizory zazwyczaj znajdujące się w świetlicach. Cudzoziemcy umieszczeni w ośrodku w Białymstoku skarżyli się na zbyt małą liczbę odbiorników na piętrze oraz brak dostępu do programów w językach obcych. Telewizor znajdujący się w świetlicy w Lesznowoli umożliwia oglądanie kanałów obcojęzycznych (BBC, Al Jazeera i inne), jednakże świetlica nie była wyposażona w wystarczającą liczbę krzeseł (cudzoziemcy twierdzili, że wiele krzeseł dostawiono tuż przed monitoringiem). W ośrodku w Przemyślu wprowadzono zmianowy system oglądania telewizji (w podziale na cudzoziemców pochodzących z Kaukazu i na pozostałych). Z kolei w ośrodku w Krośnie Odrzańskim telewizor znajduje się w każdym pokoju. Dostępna jest duża liczba kanałów, także obcojęzycznych. Cudzoziemcy mogą również wykupić dodatkowy pakiet telewizyjny. Cudzoziemcy umieszczeni w tym ośrodku mogą też korzystać z konsoli do gier (podobnie jak w ośrodkach przeznaczonych dla dzieci).

Ośrodki co do zasady dysponują dosyć obszernym terenem zagospodarowanym jako plac rekreacyjno-sportowy. W części ośrodków zamontowano na nim urządzenia do ćwiczeń siłowo-wydolnościowych (Biała Podlaska, Białystok, Kętrzyn, Lesznowola). W ośrodku w Krośnie Odrzańskim został zakupiony zestaw mebli ogrodowych (drewniane meble oraz parasole). Planowane jest również wybudowanie tam boiska do piłki plażowej i koszykowej oraz zakup sprzętu do siłowni. Przy części ośrodków znajdują się także boiska do piłki nożnej lub siatkówki (Białystok, Biała Podlaska, Lesznowola, Przemyśl). W ośrodkach, w których umieszczane są dzieci, znajdują się także piaskownice i place zabaw. Urządzenia sportowe mieszczą się również wewnątrz budynków (stoły do ping-ponga, siłownie). W Białej Podlaskiej planowane jest przygotowanie skrzydła rekreacyjnego wyposażonego w sprzęt do ćwiczeń siłowych i aerobowych.

2.4 Wyżywienie

Według raportu z poprzedniego monitoringu jakość żywienia nie powodowała poważniejszych problemów. Wskazano jednak na sytuacje, gdy cudzoziemcy skar-

żyli się na niską jakość posiłków dostarczanych przez firmy cateringowe (w Lesznowoli i Krośnie Odrzańskim).

Generalnie posiłki w strzeżonych ośrodkach przygotowywane są w kuchni znajdującej się na terenie oddziału SG. Nadal jedynie w Krośnie Odrzańskim i Lesznowoli zapewniany jest zewnętrzny catering. Po poprzednim monitoringu i kontroli MSW w obu ośrodkach zmieniono jednak firmy dostarczające posiłki.

Administracja ośrodków wskazywała, że przy ustalaniu posiłków brane są pod uwagę uwarunkowania kulturowe; nie jest też podawana wieprzowina.

W ośrodku w Białymstoku cudzoziemcy są informowani o możliwości otrzymania dodatkowych porcji posiłku. Co do zasady cudzoziemcy nie mogą wynosić jedzenia ze stołówki, chyba że są to owoce lub słodycze wydawane do obiadu. Jedna z cudzozimek, będąca obecnie w ciąży, skarżyła się na brak dostosowanej do jej stanu diety, m.in. brak świeżych owoców.

W ośrodku w Krośnie Odrzańskim jakość posiłków została oceniona jako zadowalająca, choć niektórzy cudzoziemcy skarżyli się na monotonię żywienia.

W ośrodku w Lesznowoli posiłki przygotowywane są z uwzględnieniem trzech diet – podstawowej, cukrzycowej i wegetariańskiej. Administracja ośrodka twierdziła, że posiłki są zróżnicowane i wysokiej jakości oraz że przy ustalaniu posiłków brane są pod uwagę uwarunkowania kulturowe. Jednakże cudzoziemcy skarżyli się na jakość posiłków. Według nich w menu przeważają ziemniaki, pierogi i chleb, co np. nie odpowiada cudzoziemcom pochodzącym z Azji i Afryki. Wynoszenie posiłków ze stołówki możliwe jest tylko w uzasadnionych przypadkach (np. ze względu na wskazania medyczne) lub w czasie Ramadanu.

W ośrodku w Przemyślu cudzoziemcy narzekali na śniadania i kolacje – podkreślali ich złą jakość, niewystarczającą wielkość porcji i brak ciepłych posiłków (był to najczęstszy problem, jaki cudzoziemcy zgłaszali członkom zespołu monitoringowego). Tuż przed monitoringiem tego ośrodka część cudzoziemców odmawiała przyjmowania posiłków właśnie ze względu na ich niską jakość. W ośrodku tym można wynosić jedzenie ze stołówki w specjalnych plastikowych pojemnikach będących na wyposażeniu ośrodka, jeśli np. członek rodziny nie przyszedł na śniadanie.

2.5

Możliwość robienia zakupów poza ośrodkiem

Cudzoziemcy umieszczeni w strzeżonych ośrodkach mają możliwość dokonywania zakupów w zewnętrznych sklepach. Podczas poprzedniego monitoringu zastrzeżenie organizacji budził zakaz robienia zakupów stosowany w niektórych ośrodkach jako nieformalny środek dyscyplinarny. Podczas obecnego monitoringu nie stwierdzono, aby taki zakaz był stosowany.

Cudzoziemcy dokonują zakupów za własne pieniądze znajdujące się w depozycie. Cudzoziemcy zgłaszają produkty, które chcieliby nabyć, na listę prowadzoną przez administrację ośrodka. Funkcjonariusze SG wskazywali, że cudzoziemcy nie mogą dokonywać zakupów przedmiotów niebezpiecznych, których posiadanie jest zabronione, oraz produktów spożywczych łatwo się psujących. Przykładowo w ośrodku w Kętrzynie nie zezwala się na zakup żywności nieprzetworzonej, zwłaszcza w dużych ilościach (np. 10 kg). Pracownicy tego ośrodka nie kupują również lekarstw dla cudzoziemców. W ośrodku w Lesznowoli cudzoziemcy skarżyli się na ograniczenia w możliwości zakupu produktów pochodzenia zwierzęcego (wędlin i jajek), szczególnie że część z nich nie była zadowolona z posiłków przygotowywanych przez firmę cateringową.

Co do zasady zakupy odbywają się raz lub dwa razy w tygodniu. W Krośnie Odrzańskim listę zakupów można zgłaszać codziennie, także codziennie można dokonać drobnych zakupów (np. papierosów). W Kętrzynie przed okresami świątecznymi lub tzw. długimi weekendami zakupy są dokonywane również w inne niż regulaminowo wyznaczone dni, zaś funkcjonariusze informują cudzoziemców o zbliżającym się okresie, podczas którego zrobienie zakupów będzie niemożliwe.

Po zakupach cudzoziemcom przedstawiany jest paragon. W trakcie monitoringu nie stwierdzono, aby cudzoziemcy zgłaszali problemy w tym zakresie.

3

Kontakt pomiędzy personelem ośrodków a cudzoziemcami

3.1

Stosunek funkcjonariuszy do cudzoziemców

W raporcie z poprzedniego monitoringu organizacje wskazały, że dla właściwego funkcjonowania ośrodków kluczowe jest zapewnienie odpowiedniego stosunku funkcjonariuszy SG do cudzoziemców, przede wszystkim w sferze komunikacji. W raporcie tym wskazano m.in. na nieakceptowalną praktykę zwracania się do cudzoziemców przez wywoływanie numeru. MSW zadeklarowało, że w celu poprawienia komunikacji z cudzoziemcami zorganizowane zostaną dla funkcjonariuszy i pracowników SG dodatkowe szkolenia dotyczące komunikacji kulturowej, zarządzania sytuacjami kryzysowymi w środowisku międzykulturowym w oparciu o techniki negocjacyjne.

Z obecnego monitoringu wynika, że cudzoziemcy co do zasady nie skarżyli się na stosunek funkcjonariuszy SG do nich. Przykładowo cudzoziemcy umieszczeni w ośrodku w Białymstoku zgodnie wskazywali na poprawę tych relacji. Cudzoziemcy

łączyli tę zmianę ze zmianą na stanowisku naczelnika strzeżonego ośrodka, co znamienne, potrafili wskazać datę dzienną (20 grudnia 2013 r.) przejęcia kierownictwa placówki przez nową osobę. Zgodnie z wypowiedziami cudzoziemców nowy naczelnik regularnie pojawia się w części mieszkalnej ośrodka i rozmawia z migrantami. Poza tym z naczelnikiem można porozmawiać w razie potrzeby w każdym czasie. Natomiast w Lesznowoli cudzoziemcy wskazywali na brak wsparcia ze strony sekcji dydaktycznej.

Z rozmów z personelem ośrodków oraz z większością cudzoziemców wynika, że funkcjonariusze zwracają się do nich, poprzedzając ich imiona formą „Pan/Pani” lub – jeśli nie pamiętają imion – używając jedynie tych zwrotów grzecznościowych. Niektórzy cudzoziemcy wskazywali jednak, że funkcjonariusze zwracają się do nich, używając numerów ewidencyjnych, poprzedzając je jednak również formułą „Pan/Pani”.

W Przemyślu do części cudzoziemców funkcjonariusze SG nadal zwracają się, używając numerów ewidencyjnych. Zdaniem funkcjonariuszy SG ma to na celu usprawnienie pracy, zwłaszcza gdy trudno zapamiętać imię cudzoziemca. Jeden z cudzoziemców, z którymi rozmawiał zespół monitorujący, skojarzył tę praktykę z obozami koncentracyjnymi. W czasie monitoringu przedstawiono zespołowi monitorującemu skargę podpisaną przez grupę 18 cudzoziemców dotyczącą między innymi kompletnego braku informacji o ich sytuacji prawnej, a także, jak to określili cudzoziemcy, „nieprofesjonalnego zachowania funkcjonariuszy”.

3.2

Umundurowanie i ubiór funkcjonariuszy i pracowników strzeżonych ośrodków

W raporcie z poprzedniego monitoringu organizacje zarekomendowały, aby funkcjonariusze SG pełnili w ośrodkach służbę w ubraniach cywilnych. Podobne obietnice padły ze strony MSW.

W każdym z ośrodków jedynie funkcjonariusze pionu ochrony wciąż pełnią służbę w mundurach. Pozostali funkcjonariusze, jak i oczywiście pracownicy cywilni, wykonują swoje obowiązki w ubiorze cywilnym. W ośrodkach w Białej Podlaskiej, Kętrzynie oraz Białymstoku wskazano, że w przypadku konieczności odbycia z danym cudzoziemcem „rozmowy dyscyplinującej” (np. gdy ignoruje on prośby czy polecenia) funkcjonariusze innych sekcji przeprowadzają je w mundurze służbowym.

W raporcie organizacji pozarządowych z poprzedniego monitoringu stwierdzono, że niski poziom znajomości języków obcych wśród personelu jest jedną z głównych bolączek strzeżonych ośrodków. Wskazano zatem na konieczność stałego podnoszenia kompetencji językowych osób zatrudnionych w ośrodkach, jak również na wprowadzenie wymogu znajomości języków jako kryterium przy zatrudnianiu osób do pracy w strzeżonych ośrodkach. MSW zadeklarowało zorganizowanie dodatkowych szkoleń językowych dla personelu strzeżonych ośrodków (poza angielskim i rosyjskim miały także rozpocząć się intensywne kursy języka wietnamskiego, gruzińskiego i urdu).

Z obecnego monitoringu wynika, że niestety znajomość języków obcych wśród osób pełniących służbę i zatrudnionych w strzeżonych ośrodków jest wciąż zbyt słaba. Wielu pracujących tam funkcjonariuszy deklaruje znajomość języka rosyjskiego, jednak niewielu posiada certyfikat znajomości tego języka (większość wskazuje, że uczyła się go w szkole). Cudzoziemcy sygnalizowali problemy w porozumiewaniu się z funkcjonariuszami w tym języku. Z uwagi na pewne podobieństwo języka polskiego i rosyjskiego funkcjonariuszom i cudzoziemcom najczęściej udaje się porozumiewać przy codziennych czynnościach, jednak w sprawach bardziej skomplikowanych wzajemna komunikacja jest utrudniona, a często wręcz niemożliwa. Wbrew deklaracjom SG cudzoziemcy w dalszym ciągu skarżą się także na problemy w porozumiewaniu się w języku angielskim.

Przykładowo według części cudzoziemców umieszczonych w ośrodku w Przemyślu funkcjonariusze na wszelkie pytania zadawane w języku angielskim odpowiadają „I don't know”. Ponadto cudzoziemcy wskazywali, że zdarzały się sytuacje, gdy funkcjonariusze mówili do nich: „jesteście w Polsce, wszyscy musicie mówić po polsku”.

Jeśli chodzi o znajomość języków egzotycznych, to w Krośnie Odrzańskim zatrudniony jest pracownik cywilny, który włada językiem arabskim i urdu. W Lesznowoli jedna osoba uczy się języka wietnamskiego. Zgodnie z informacjami przekazanymi przez funkcjonariuszy z ośrodka w Przemyślu porozumiewają się oni także w językach niemieckim, francuskim, urdu i farsy. Ponadto jedna osoba uczestniczy w kursie języka wietnamskiego.

Podniesienie poziomu znajomości języków obcych konieczne jest też wśród personelu medycznego strzeżonych ośrodków. W Białej Podlaskiej administracja ośrodka zapewniała, że lekarze władają językiem angielskim i rosyjskim, jednak zespół monitorujący zaobserwował sytuację, gdy cudzoziemiec mówił w języku rosyjskim, a lekarz odpowiadał mu po polsku. W Przemyślu i w Krośnie Odrzańskim lekarze w kontakcie z cudzoziemcami mówiącymi językami egzotycznymi rozmawiają „na migi”. Cudzoziemcy umieszczeni w ośrodku w Lesznowoli ocenili znajomość języka angielskiego i rosyjskiego przez lekarzy jako podstawową. Na barierę językową w kontakcie z lekarzem wskazali także cudzoziemcy umieszczeni w ośrodku w Białymstoku.

3.4 Tłumaczenia

Jeśli personel ośrodka nie zna języka, którym posługuje się cudzoziemiec, konieczne jest zapewnienie tłumaczenia, przede wszystkim w sytuacjach szczególnych, takich jak np. przekazywanie informacji o zasadach pobytu w ośrodku czy podczas korzystania z pomocy medycznej. W pierwszej kolejności tłumaczeń w ośrodkach strzeżonych dla cudzoziemców dokonują osoby w nich zatrudnione (nie na etacie tłumacza). Jeżeli nikt z personelu ośrodka nie posługuje się językiem zrozumiałym dla cudzoziemca, przyjętą we wszystkich ośrodkach praktyką jest korzystanie z pomocy innych cudzoziemców. Dopiero w ostateczności administracja ośrodka korzysta z pomocy tłumaczy zewnętrznych. W ośrodkach w Białymstoku i w Krośnie Odrzańskim tłumaczenia dokonywane są także przez telefon.

W ośrodku w Białej Podlaskiej stwierdzono, że w przypadku gdy cudzoziemiec przewożony jest na wizytę do szpitala, wówczas to placówka medyczna odpowiada za zorganizowanie tłumacza. Jest to wyjątkowa sytuacja na tle pozostałych strzeżonych ośrodków. W ośrodku w Kętrzynie cudzoziemcy mają dostęp do tłumacza w okolicznościach tego wymagających, jednak podczas rozmowy z psychologiem wykorzystywano tłumacza Google'a. W Przemyślu jedna z funkcjonariuszek zatrudnionych w ośrodku służy jako tłumaczka języka rosyjskiego. Dokonuje ona tłumaczeń także w czasie wizyt u lekarza czy psychologa. Tymczasem jeden z cudzoziemców wskazał, że podczas wizyty u psychologa nie był w stanie się z nim porozumieć i nawet obecna funkcjonariuszka nie potrafiła dokonać tłumaczenia. W ośrodku tym w przypadku konieczności tłumaczenia języka wietnamskiego korzystają z pomocy zamieszkałego w tej miejscowości Wietnamczyka.

Biorąc pod uwagę specyfikę strzeżonych ośrodków, należy zapewnić odpowiedni poziom komunikacji pomiędzy personelem a cudzoziemcami. Konieczne jest zagwarantowanie profesjonalnego tłumacza w każdej wymagającej tego sytuacji, a w szczególności podczas udzielania pomocy medycznej i psychologicznej oraz informowania cudzoziemców o ich sytuacji prawnej.

Organizacje pozarządowe w raporcie z poprzedniego monitoringu wskazały na konieczność zapewnienia cudzoziemcom informacji o ich sytuacji prawnej m.in. przez wyjaśnianie treści i konsekwencji związanych z doręczanymi im dokumentami urzędowymi. Wskazano także na potrzebę prowadzenia innych działań, takich jak organizowanie spotkań, podczas których cudzoziemcy mogliby uzyskać informacje o stanie toczącego się wobec nich postępowania, czy wyznaczenie „opiekuna”, który orientowałby się w sytuacji prawnej danego cudzoziemca i w razie potrzeby na bieżąco mógł go o niej poinformować.

Z obecnego monitoringu wynika, że zasady informowania cudzoziemców o ich sytuacji prawnej przez personel, jak i poziom świadomości cudzoziemców w tym przedmiocie różni się w zależności od ośrodka.

W ośrodkach w Białej Podlaskiej, Lesznowoli i Przemyśle administracja udziela cudzoziemcom jedynie podstawowych informacji o treści doręczanych im dokumentów, nie informuje natomiast o przyczynach umieszczenia w ośrodku strzeżonym, możliwości zaskarżenia postanowień o umieszczeniu w strzeżonym ośrodku czy możliwości złożenia wniosku o zwolnienie. Zdaniem administracji tych ośrodków wystarczająca jest treść pouczeń, którą cudzoziemcy otrzymują w sądzie lub w doręczanych im pismach. Członkowie zespołów monitorujących zauważyli, że w ośrodkach w Lesznowoli i w Przemyśle cudzoziemcy dość często nie byli świadomi swojej sytuacji prawnej.

Z kolei w ośrodkach w Białymstoku, Kętrzynie i Krośnie Odrzańskim personel ośrodków wyjaśnia cudzoziemcom treść i konsekwencje doręczanych pism. Ponadto w ośrodku w Krośnie Odrzańskim co tydzień odbywa się tzw. spotkanie ewidencyjne, podczas którego chętni cudzoziemcy mogą uzyskać od personelu ośrodka informacje dotyczące stanu ich sprawy oraz działań wobec nich planowanych przez SG. Jednocześnie poziom świadomości cudzoziemców przebywających w tych ośrodkach odnośnie do ich sytuacji prawnej był wyższy niż w pozostałych. Stanowi to dobrą praktykę, która powinna być stosowana we wszystkich placówkach.

W raporcie z monitoringu z 2012 r. organizacje pozarządowe, wskazując na potrzebę zagwarantowania cudzoziemcom informacji o ich sytuacji prawnej, podkreśliły konieczność zapewnienia cudzoziemcom aktualnych list adresowych instytucji i organizacji zajmujących się ochroną praw człowieka oraz świadczących pomoc prawną. W szczególności podkreślono także konieczność stworzenia systemu nieodpłatnej pomocy prawnej finansowanej ze środków publicznych.

W tym miejscu należy odróżnić informowanie cudzoziemców o ich sytuacji prawnej (tj. podawanie informacji np. o przepisach prawa czy o treści i konsekwencjach postanowienia o umieszczeniu w strzeżonym ośrodku) od poradnictwa i pomocy prawnej, w ramach której prowadzone są indywidualne konsultacje dotyczące prawnych możliwości działania oraz przygotowywane są dla cudzoziemców pisma procesowe. W ramach pomocy prawnej cudzoziemcy są też czasami reprezentowani przez prawników z organizacji pozarządowych lub odpłatnie – przez prywatnych pełnomocników.

Do chwili obecnej system powszechnej, nieodpłatnej pomocy prawnej finansowanej ze środków publicznych nadal nie został stworzony. Plany jego wprowadzenia w życie były podjęte przez Urząd ds. Cudzoziemców w 2012 r., jednak po jednym spotkaniu dalsze prace nie są prowadzone. Także niewielu prywatnych pełnomocników świadczy odpłatną pomoc prawną (nie wszyscy cudzoziemcy mają zresztą środki, aby z takiej pomocy skorzystać), zatem porad prawnych udzielają cudzoziemcom przede wszystkim organizacje pozarządowe.

Aktualne dane kontaktowe do organizacji pozarządowych znajdują się na korytarzach ośrodków strzeżonych. Najczęściej informacje te przekazują do ośrodków same organizacje, natomiast w Krośnie Odrzańskim lista sporządzona jest przez administrację ośrodka. Dane kontaktowe dostępne są w językach obcych, m.in.: angielskim, rosyjskim, francuskim, wietnamskim czy arabskim. Ponadto informacja o możliwości kontaktu z organizacją pozarządową znajduje się w informacji wręczanej cudzoziemcom przy przyjęciu do ośrodka.

Z rozmów z cudzoziemcami z ośrodków w Lesznowoli i Przemyślu wynikało jednak, że wielu z nich nie kojarzy umieszczonych na korytarzach danych kontaktowych organizacji pozarządowych z możliwością uzyskania bezpłatnej pomocy prawnej. Z kolei personel ośrodka w Krośnie Odrzańskim nierzadko nakłania cudzoziemców, by skontaktowali się z którąś z organizacji pozarządowych, a czasem wręcz pokazują palcem tablicę, na której znajdują się dane kontaktowe.

Cudzoziemcy mogą kontaktować się z organizacjami pozarządowymi telefonicznie, jak również przy użyciu faxu lub skrzynki e-mailowej ośrodka. We wszystkich ośrodkach planowane jest także zorganizowanie sal, w których mają znajdować się komputery z dostępem do internetu oraz skanery. W ten sposób cudzoziemcy będą mogli kontaktować się z prawnikami bezpośrednio. Jak słusznie zauważyli pra-

cownicy ośrodka w Przemyślu, kontaktowanie się cudzoziemców z prawnikami za pośrednictwem administracji ośrodka budzi wątpliwości pod kątem poufności przekazywanych informacji.

W wszystkich ośrodkach odbywają się także dyżury prawników z organizacji pozarządowych. Prawnicy spotykają się z cudzoziemcami bez udziału personelu ośrodków w pokojach widzeń bądź specjalnie do tego przeznaczonych pomieszczeniach. Dyżury te odbywają się jednak zbyt rzadko (czasami tylko raz w miesiącu). Problem stanowi także ich nieregularność i różnicowanie pomiędzy ośrodkami. Biorąc pod uwagę czas pobytu cudzoziemców w strzeżonym ośrodku, wielu z nich w ogóle nie miało możliwości spotkania z prawnikiem i uzyskania bezpośredniej porady. W Przemyślu cudzoziemcy stwierdzili, że dyżury są za krótkie i nie wszyscy zainteresowani mają szansę porozmawiać o swojej sprawie.

5

Prawo cudzoziemców do kontaktu ze światem zewnętrznym

5.1

Korzystanie z telefonu stacjonarnego i komórkowego

W raporcie z monitoringu z 2012 r. stwierdzono, że niezwykle ważne jest zapewnienie cudzoziemcom umieszczonym w strzeżonych ośrodkach szerokiego dostępu do świata zewnętrznego, m.in. przez zapewnienie im możliwości swobodnego korzystania z telefonów komórkowych. MSW ze swojej strony także zadeklarowało taką zmianę, umożliwiając korzystanie z prywatnych telefonów komórkowych rejestrujących obraz po zaklejeniu kamery.

We wszystkich ośrodkach cudzoziemcy mogą używać zainstalowanych na korytarzach ogólnodostępnych aparatów telefonicznych na kartę. Możliwe jest również odbieranie przez cudzoziemców połączeń przychodzących. Rozmowy odbywają się bez świadków, nie są podsłuchiwane, rejestrowane ani nagrywane. Co do zasady z aparatów można korzystać bez ograniczeń, z poszanowaniem praw innych cudzoziemców. W Krośnie Odrzańskim w pobliżu aparatu widnieje informacja, że prosi się o ograniczenie czasu rozmów do 30 minut.

Obecnie cudzoziemcy rzadziej korzystają z aparatów telefonicznych umieszczonych na korytarzach ze względu na powszechny dostęp do osobistych telefonów komórkowych. Cudzoziemcy muszą jednak oddać do depozytu telefon z funkcją rejestracji obrazu lub dźwięku. Motywowane jest to obawami o bezpieczeństwo funkcjonariuszy pracujących w ośrodkach oraz innych cudzoziemców i uniemożliwienie rozpo-

wszechniania ich wizerunku. W sytuacji, gdy zachodzi konieczność oddania telefonu do depozytu, cudzoziemcy mają możliwość wypożyczenia telefonów komórkowych będących własnością ośrodka, pozbawionych funkcji nagrywania. Zgodę na wydanie zastępczego telefonu cudzoziemiec otrzymuje na pisemny wniosek rozpatrywany co do zasady niezwłocznie, jednak np. w Lesznowoli jeden z rozmówców skarżył się, że już czwarty dzień oczekuje na rozpatrzenie wniosku o wydanie telefonu.

Z kolei w ośrodku w Kętrzynie cudzoziemcy mogą uzyskać zgodę na posługiwanie się swoim telefonem posiadającym funkcję nagrywania, jeżeli wyrazili zgodę na zaklejenie kamery. Wątpliwości cudzoziemców wzbudzało jednak zróżnicowanie w dostępie do własnych telefonów komórkowych z funkcją nagrywania. Według cudzoziemców niektóre osoby miały dostęp do takich telefonów przez cały czas, innym zaś wydawano je jedynie na trzy, cztery godziny dziennie. Cudzoziemcy informowali także, że niektóre osoby odklejały zabezpieczenie kamery w swoich aparatach i używały opcji nagrywania.

Cudzoziemcy mogą posiadać przy sobie telefony komórkowe bez żadnych ograniczeń czasowych. Jedynie w Przemyśle telefony wydawane są od 9.00 do 21.00, a na noc są zabierane do depozytu.

W przypadku braku środków finansowych i nagłej sytuacji losowej cudzoziemiec, za zgodą naczelnika, może skorzystać z telefonu należącego do ośrodka. W Przemyśle cudzoziemiec może zatelefonować na koszt ośrodka jedynie do placówki dyplomatycznej.

5.2 Prawo do korespondencji

Cudzoziemcy mają prawo do wysyłania korespondencji urzędowej tradycyjną pocztą oraz za pomocą będącego na wyposażeniu ośrodków faksu lub pocztą elektroniczną. W niektórych ośrodkach jednak cudzoziemcy mogą w ograniczonym zakresie korzystać z własnych laptopów lub tableatów (w Krośnie Odrzańskim, Lesznowoli, Kętrzynie oraz – jedynie pilotażowo – w Białymstoku). Sprzęt wydawany jest z depozytu na określony czas. W Krośnie Odrzańskim korzystać z własnego sprzętu można tylko w specjalnie do tego przeznaczonym pokoju.

Wysyłanie korespondencji urzędowej pocztą tradycyjną odbywa się co do zasady na koszt administracji ośrodków. Jedynie w Białej Podlaskiej i Przemyśle regułą jest, że koszty każdej korespondencji pokrywa cudzoziemiec, o ile posiada na to środki finansowe w depozycie. W Przemyśle z rozmów z cudzoziemcami wynikało, że nie są oni informowani o możliwości złożenia wniosku o wysłanie listu na koszt ośrodka, jeśli owych środków nie posiadają. Jeden z rozmówców był wręcz zmartwiony faktem, iż z powodu braku środków finansowych nie może złożyć zażalenia na postanowienie o przedłużeniu jego pobytu w ośrodku. Z kolei według personelu ośrodka cudzoziemcy byli świadomi faktu, że mogą zwrócić się z taką prośbą.

Wysłanie faksu lub e-maila z dokumentami wymaga uprzedniego złożenia pisemnego wniosku do naczelnika (Białystok, Lesznowola, Przemyśl) bądź ustnego zgłoszenia zapotrzebowania w tej sprawie sekcji dydaktycznej czy kierownikowi zmiany (Biała Podlaska, Kętrzyn, Krosno Odrzańskie).

W Lesznowoli, pomimo iż personel ośrodka zapewniał, że korespondencja przesyłana jest najpóźniej na drugi dzień po złożeniu prośby do naczelnika, cudzoziemcy skarżyli się, że poczta wysyłana jest dopiero po kilku dniach od przekazania jej administracji ośrodka. Jeden z cudzoziemców podawał przykład kolegi, któremu upłynął termin złożenia pisma właśnie ze względu na opóźnienie w wysłaniu listu przez ośrodek. Inny cudzoziemiec poinformował zespół monitoringowy, iż złożył wniosek o przesłanie pisma 23 stycznia, a zostało ono wysłane faksem dopiero 29 stycznia. Również w Białymstoku niektórzy cudzoziemcy wskazywali, że oczekiwanie na wysłanie faksu trwa zbyt długo (czasem dzień, czasem – w przypadku weekendów – nawet kilka dni). Z kolei w Kętrzynie i Białej Podlaskiej fakсы wysyłane są niemal natychmiast po wniesieniu prośby przez cudzoziemca, co należy uznać za dobrą praktykę. W porównaniu z 2012 r. poprawie uległa częstotliwość wysyłania korespondencji w Przemyślu – dokumenty wysyłane są obecnie tego samego dnia (o ile są złożone do godziny 11.00) lub nazajutrz. Personel tego ośrodka podnosił jednak, że dość często otrzymuje pisma od prawników przeznaczone dla cudzoziemców w ostatniej chwili (przed końcem dnia pracy funkcjonariuszy sekcji ewidencji) i z prośbą o wysłanie ich do odpowiedniej instytucji jeszcze tego samego dnia.

Jak już wskazano, we wszystkich placówkach przygotowano sale komputerowe, które mają być wyposażone w komputery z dostępem do internetu i w skaner. W ten sposób cudzoziemcy będą mogli prowadzić samodzielnie korespondencję z osobami z zewnątrz, powinno to pozwolić na wyeliminowanie opóźnień w przekazywaniu korespondencji. Jednak w przypadku osób mających kłopoty z korzystaniem z komputera czy poczty elektronicznej zajdzie potrzeba udzielenia im niezbędnej pomocy przez pracowników ośrodka.

Koszt wysłania listów prywatnych co do zasady pokrywa cudzoziemiec. W każdej placówce w wyjątkowych przypadkach list może zostać na wniosek cudzoziemca wysłany również na koszt ośrodka. Listy nie są kontrolowane przez funkcjonariuszy, można je przekazać w zaklejonej kopercie. Wyjątkiem są ośrodki w Przemyślu, gdzie otwartą kopertę z listem zakleja pracownik ośrodka, oraz w Krośnie Odrzańskim, gdzie list bez koperty wrzuca się do skrzynki na korytarzu, aczkolwiek możliwe jest również oddanie pracownikom ośrodka zaklejonego listu do wysłania.

Przychodzące listy badane są ręcznie lub prześwietlane – treść korespondencji nie jest kontrolowana. Paczki przychodzące są otwierane przez funkcjonariusza SG w obecności cudzoziemca. Przedmioty czy produkty, których cudzoziemiec zgodnie z regulaminem placówki nie może posiadać, nie są cudzoziemcowi wydawane.

5.3 Prawo do widzeń

W raporcie z monitoringu z 2012 r. organizacje zarekomendowały rozszerzenie i odformalizowanie zasad dotyczących widzeń. MSW ze swojej strony zadeklarowało wydłużenie czasu i zwiększenie liczby odbywanych wizyt.

W każdym z ośrodków cudzoziemcom gwarantuje się prawo do widzeń. Zasadniczo możliwość widzenia z określoną osobą uzyskuje się na pisemny wniosek skierowany do naczelnika ośrodka. Zgoda na widzenie wydawana jest w konsultacji z jednostką zatrzymującą cudzoziemca. Co do zasady wnioski składać może jedynie cudzoziemiec przebywający w ośrodku, jednak w ośrodkach w Lesznowoli i w Białej Podlaskiej wnioski może składać również osoba odwiedzająca. Ponadto w Białej Podlaskiej nie ma konieczności składania pisemnego podania, wystarczy, że osoba chcąc się spotkać z cudzoziemcem zgłosi się na wartowni i poda niezbędne dane.

Zgodę na widzenie cudzoziemiec otrzymuje co do zasady dosyć szybko, nawet w ciągu kilkunastu minut. W Białymstoku cudzoziemcy wskazywali, że wcześniej zdarzało im się oczekiwać na zgodę dłużej, nawet do dwóch tygodni, choć w styczniu 2014 r. okres oczekiwania uległ znacznemu skróceniu. Z kolei w ośrodku w Lesznowoli cudzoziemiec musi złożyć wniosek co najmniej trzy dni przed planowanym terminem widzenia.

Co do zasady w każdym z ośrodków widzenie trwa do 60 minut. W każdej placówce dopuszcza się jednak możliwość przedłużenia widzenia na wniosek cudzoziemca. Jedynie w Przemyślu i Białymstoku widzenie może trwać najwyżej dwie godziny. W widzeniach mogą brać udział maksymalnie dwie osoby dorosłe oraz nieograniczona liczba dzieci.

Widzenia odbywają się w wydzielonych pomieszczeniach, które są monitorowane za pomocą kamery nierejestrującej dźwięku lub szyby umożliwiającej podgląd funkcjonariuszowi SG, który nie przebywa w pomieszczeniu w czasie spotkania. Taki system kontroli wprowadzono również w Lesznowoli, gdzie jeszcze w 2012 r. widzenia odbywały się w obecności funkcjonariusza. Cudzoziemcy narzekali jednakże, że wszelki kontakt cielesny z osobą odwiedzającą jest zabroniony (nawet przytulenie, uścisk), co w przypadku osób najbliższych odczuwali jako dotkliwie.

W Białej Podlaskiej na widzenia przeznaczone są trzy pokoje, podczas gdy np. Krośnie Odrzańskim i Lesznowoli to jeden mały pokój, co według cudzoziemców jest niewystarczające.

6.1 Dostęp do pomocy medycznej

W raporcie z 2012 r. organizacje pozarządowe wskazały na potrzebę podniesienia standardu dostępu do pomocy medycznej m.in. przez zwiększenie kompetencji językowych personelu medycznego oraz wprowadzenie obowiązkowych badań przesiewowych pod kątem nosicielstwa chorób zakaźnych.

We wszystkich ośrodkach cudzoziemcy są badani przy przyjęciu do ośrodka. Prowadzony jest wywiad, pobierana krew itp. Ponadto cudzoziemcy są prześwietlani w placówkach zewnętrznych. Jednak, jak wskazywał personel ośrodka w Przemyślu, istnieje potrzeba przeprowadzania badań jeszcze przed podjęciem przez sąd decyzji co do umieszczenia cudzoziemca w strzeżonym ośrodku, tak aby nie dochodziło do przyjmowania i natychmiastowego zwalniania osób, których stan zdrowia uniemożliwia pobyt w ośrodku, co okazuje się dopiero po przyjęciu do ośrodka.

Cudzoziemcy wskazywali, że wiedzą o możliwości skorzystania z pomocy medycznej i nie skarżyli się na brak dostępu do lekarza. Dni i godziny dyżurów lekarskich są dopasowane do wielkości ośrodków. W dużych ośrodkach (Biała Podlaska, Białystok, Przemyśl) lekarze przyjmują cudzoziemców od poniedziałku do piątku. W pozostałych – dwa lub trzy dni w tygodniu.

W każdym ośrodku codziennie dyżur pełni co najmniej jedna pielęgniarka. W części ośrodków pielęgniarki zatrudnione są przez oddział SG, w innych – przez sam ośrodek. Czasami pielęgniarki są jednocześnie funkcjonariuszkami SG.

Zdarzają się także pojedyncze przypadki korzystania przez cudzoziemców z odpłatnych usług medycznych. Przykładowo w Białymstoku i Krośnie Odrzańskim cudzoziemcy korzystali z pomocy okulisty, w Kętrzynie odbyła się wizyta u stomatologa.

6.2 Specjalizacje i płeć zatrudnionych lekarzy

W trakcie monitoringu stwierdzono brak jednolitych wytycznych dotyczących płci i specjalizacji lekarzy zatrudnionych w ośrodkach. Wydaje się, że specjalizacja i płeć lekarzy są uzależnione od lokalnego rynku usług medycznych, a nie od potrzeb cudzoziemców.

W ośrodku w Białej Podlaskiej pracują pediatra, internista i lekarz rodzinny, w Białymstoku specjalista chorób zakaźnych oraz lekarze mający dwie specjalizacje: inter-

nista/alergolog i internista/reumatolog, w Kętrzynie okulista i internista, w Krośnie Odrzańskim neurolog i lekarz ogólny, w Lesznowoli pediatra i chirurg, a w Przemyślu chirurg i lekarz rodzinny.

Na pierwszy rzut oka – biorąc pod uwagę specyfikę poszczególnych ośrodków – widać, że w Kętrzynie zachodzi potrzeba zatrudnienia pediatry. Z kolei lekarz tej specjalności pracuje w ośrodku w Lesznowoli, gdzie obecnie przebywają wyłącznie mężczyźni (wynika to z faktu, że w przeszłości w ośrodku tym przebywały także dzieci).

Nie wszędzie istnieje możliwość wyboru płci lekarza, co z uwagi na różnorodność kulturową cudzoziemców przebywających w ośrodkach strzeżonych może mieć znaczenie. W Kętrzynie i w Lesznowoli lekarzami są wyłącznie mężczyźni. Według informacji przekazanych monitorującym w Kętrzynie zdarzył się przypadek, że cudzoziemka odmówiła konsultacji lekarza zatrudnionego w ośrodku i została przetransportowana na zewnętrzną wizytę do lekarza kobiety.

6.3

Dostęp do specjalistycznej pomocy medycznej i transport do zewnętrznych placówek medycznych

W trakcie monitoringu nie ujawniły się szczególne problemy z dostępem do specjalistycznej opieki medycznej. Zazwyczaj jest ona świadczona przez zewnętrzne placówki.

W Kętrzynie występuje problem z dostępem do psychiatry, ponieważ w tym mieście nie ma lekarza o takiej specjalizacji. Z kolei praktykujący tam pediatry nie są zainteresowani nawiązaniem stałej współpracy z ośrodkiem, co budzi niepokój, biorąc pod uwagę fakt, iż jest to ośrodek, w którym umieszcza się małych dzieci.

Niektórzy cudzoziemcy umieszczeni w ośrodku w Przemyślu skarżyli się na brak skutecznej pomocy w przypadku żółtaczki czy problemów ortopedycznych. Jeden z cudzoziemców stwierdził, że prosił o miękki materac ze względu na problem z kręgosłupem, ale nie dostał odpowiedzi. Ponadto przebywająca w ośrodku ciężarna cudzoziemka źle się czuła, a łóżko i materac, które otrzymała, były niewygodne.

Transport do specjalisty przyjmującego poza ośrodkiem odbywa się zazwyczaj samochodem typu więźniarka z zakratowanym miejscem w tylnej części pojazdu. Jedynie w Kętrzynie i w Białej Podlaskiej do transportu rodzin i dzieci wykorzystuje się zwykły mikrobus.

Zdarzają się sytuacje, gdy cudzoziemcy przewożeni są na tylnym siedzeniu, w pasażerskiej, niezakratowanej części pojazdu. Jednak praktyka różni się w zależności od ośrodka, np. w Krośnie Odrzańskim jest to powszechne, z kolei w Przemyślu mężczyźni zawsze przewożeni są w części zakratowanej.

Brak jest także jednolitej praktyki co do stosowania kajdanek podczas transportu i doprowadzania do gabinetu lekarskiego. Zasadniczo wskazywano, że zależy to od konkretnej sytuacji – czy cudzoziemiec wcześniej sprawiał problemy. Niektórzy cudzoziemcy umieszczeni w ośrodku w Przemyślu twierdzili, że doprowadzanie do gabinetu lekarskiego w kajdankach i w obecności innych pacjentów wzbudza u nich poczucie poniżenia, gdyż czują się jak przestępcy.

Obecność funkcjonariuszy w trakcie wizyty lekarskiej poza ośrodkiem warunkowana jest wymogami bezpieczeństwa i znajduje podstawę w przepisach, jednak funkcjonariusze SG z ośrodka w Lesznowoli obecni są podczas badań cudzoziemca jedynie na prośbę lekarza.

6.4 Pomoc psychologiczna

W raporcie z 2012 r. organizacje pozarządowe stwierdziły, że psychologowie zatrudnieni w strzeżonych ośrodkach nie powinni być jednocześnie funkcjonariuszami SG. Wskazano ponadto na potrzebę podwyższania ich kompetencji językowych.

W ramach ostatniego monitoringu stwierdzono, że jedynie w ośrodku w Białej Podlaskiej zatrudniona jest psycholog będąca pracownikiem cywilnym. W pozostałych ośrodkach są to funkcjonariusze SG zatrudnieni przy danym oddziale SG.

Informacje o możliwości kontaktu z psychologiem znajdują się zazwyczaj na korytarzach ośrodków strzeżonych, aczkolwiek nie wszyscy cudzoziemcy, z którymi rozmawiały zespoły monitorujące, wiedzieli o możliwości nawiązania takiego kontaktu.

W ośrodku w Białej Podlaskiej można porozmawiać z psychologiem bezzwłocznie po zgłoszeniu takiej potrzeby. W Białymstoku większość cudzoziemców nie była informowana o możliwości skorzystania z pomocy psychologa, jednak ci, którzy z własnej inicjatywy wyrażali taką potrzebę, spotkanie z psychologiem mieli organizowane w ciągu jednego lub dwóch dni. Pomoc psychologiczną w Kętrzynie świadczą dwie psycholożki (w tym mieście nie ma psychologa mężczyzny). W ośrodku tym cudzoziemcy zgłaszają potrzebę konsultacji personelowi ośrodka lub są kierowani przez lekarza. Także funkcjonariusze SG i pracownicy sekcji dydaktyczno-wychowawczej obserwują i typują osoby, które mogą potrzebować pomocy psychologa. Gdy zachodzi potrzeba, jedna z psycholożek przychodzi do ośrodka. W Krośnie Odrzańskim psycholog miał zostać zatrudniony na etacie w ośrodku dopiero od maja 2014 r.

W Lesznowoli jeden z pracowników sekcji dydaktycznej jest także psychologiem i zgodnie z zapewnieniami kierownictwa jest przeszkolony w zakresie rozpoznawania ofiar PTSD i traumy oraz służy doraźną pomocą psychologiczną, ale cudzoziemcy nie korzystali z jego pomocy. W ośrodku w Przemyślu, aby dostać się do psychologa, należy wcześniej zgłosić taką potrzebę lekarzowi lub naczelnikowi ośrodka. Zdaniem cudzoziemców przebywających w tym ośrodku pomoc psychologiczna jest mało

skuteczna, a jeden z cudzoziemców, który zgłosił potrzebę pomocy psychologicznej, po czterech dniach oczekiwania jeszcze jej nie otrzymał.

6.5 Identyfikacja ofiar traumy lub tortur

W raporcie z poprzedniego monitoringu organizacje zwróciły uwagę na potrzebę wdrożenia systemu identyfikacji cudzoziemców będących ofiarami przemocy, tortur, cierpiących na PTSD itp. Wedle przepisów prawa osoby te nie powinny być w ogóle umieszczane w strzeżonych ośrodkach lub należy je bezzwłocznie zwolnić.

Do chwili obecnej system taki nie został stworzony, a sposób identyfikacji takich osób zależy od ośrodka. Umiejętność identyfikacji i terapii osób strauumatyzowanych mają psychologowie tylko w niektórych placówkach. W Białej Podlaskiej zespół monitorujący został poinformowany, że psycholożka ma odpowiednią wiedzę, jest zawsze obecna przy rozmowach z przyjmowanymi cudzoziemcami i prowadzi rozpoznanie w kierunku PTSD, rozpoznania ofiar tortur lub ofiar handlu ludźmi. Personel wskazywał, że w ośrodku prowadzone są szkolenia z zakresu rozpoznawania PTSD i innych zaburzeń psychicznych. Rozpoznanie takie prowadzi się także w ośrodku w Białymstoku, ponadto niektórzy funkcjonariusze zostali przeszkoleni z zakresu identyfikacji ofiar przemocy i handlu ludźmi.

W pozostałych ośrodkach nie prowadzi się systemowego rozpoznania osób strauumatyzowanych. Wskazano jedynie, iż w przypadku podejrzenia, że dany cudzoziemiec jest taką osobą, zostaje skierowany do lekarza psychiatry. Działania w celu wprowadzenia systemu identyfikacji są prowadzone przez Komendę Główną SG, jednak w trakcie monitoringu nie widać było jeszcze ich rezultatów.

Sytuacja dzieci przebywających w strzeżonych ośrodkach

7 <<<

Jedną z najważniejszych rekomendacji zawartych w raporcie z monitoringu z 2012 r. był postulat całkowitego odejścia od umieszczania małoletnich w strzeżonych ośrodkach. Wskazano, że pobyt w strzeżonym ośrodku nigdy nie pozostaje w zgodzie z zasadą dobra dziecka i negatywnie wpływa na jego psychikę i rozwój.

Władze polskie nie podzieliły poglądu o wprowadzeniu zakazu umieszczania dzieci w strzeżonych ośrodkach. Natomiast w nowej ustawie o cudzoziemcach przyjęto zasadę nieumieszczania w strzeżonych ośrodkach dzieci bez opieki w wieku poniżej 15 lat. MSW stwierdziło także, że umieszczanie dzieci w ośrodkach strzeżonych powinno być absolutnym wyjątkiem, a nie regułą. Do nowej ustawy o cudzoziemcach wprowadzono także wymóg każdorazowego rozważenia przez sąd zasady dobra dziecka przy wydawaniu postanowienia w sprawie umieszczenia w strzeżonym ośrodku. Ponadto MSW zadeklarowało skrócenie do niezbędnego minimum okresu, w którym dzieci będą przebywały w strzeżonych ośrodkach. Dlatego postępowania, które dotyczą rodzin z dziećmi, mają być prowadzone w pierwszej kolejności, tak aby jak najszybciej można było podjąć decyzję dotyczącą statusu cudzoziemców.

Przede wszystkim należy stwierdzić, że w czasie prowadzenia monitoringu niemal jedną czwartą cudzoziemców umieszczonych w strzeżonych ośrodkach stanowiły dzieci (84 na ogólną liczbę 347 osób). Powoduje to, iż deklaracja o wyjątkowym stosowaniu tego środka wobec dzieci nie została zrealizowana. Co więcej, odsetek dzieci umieszczanych w strzeżonych ośrodkach znacząco wzrósł od poprzedniego monitoringu, kiedy to stanowiły one niecałe 9% populacji strzeżonych ośrodków (34 dzieci na ogólną liczbę 391 osób).

Na fakt powszechnego stosowania tego środka wobec dzieci wskazuje to, iż podczas ostatniego monitoringu przebywały one w rezerwowym ośrodku w Przemyślu, z czego można wywnioskować, że wszystkie miejsca dla małoletnich w pozostałych dwóch ośrodkach były zajęte.

W odniesieniu do deklarowanego zakazu umieszczania w strzeżonych ośrodkach dzieci w wieku do 15. roku życia należy podkreślić, że dotyczy on jedynie małoletnich bez opieki, którzy przebywają na terytorium RP bez wymaganych dokumentów. W strzeżonym ośrodku nie umieszcza się także małoletnich ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy niezależnie od ich wieku, jeśli przebywają w Polsce bez opieki. Natomiast małoletni z rodzinami (zarówno ubiegający się o nadanie statusu uchodźcy, jak i przebywający w Polsce bez wymaganych dokumentów) mogą być umieszczani w strzeżonych ośrodkach bez ograniczeń wiekowych.

Niepokój HFPC i SIP budzi też realizacja deklaracji o nadaniu priorytetu postępowaniom prowadzonym wobec rodzin z dziećmi, tak aby skrócić do minimum czas ich pobytu w strzeżonych ośrodkach. W kilku przypadkach znanych HFPC i SIP deklaracja ta w praktyce oznaczała dążenie do jak najszybszego wydalania cudzoziemców, nie zaś zagwarantowanie im ich praw, natomiast do wydalania lub prób wydalania dochodziło bez zapewnienia cudzoziemcom prawa do sądowej kontroli wydanych decyzji lub w sytuacji zagrożenia zdrowia małoletnich⁷. Szersza analiza tego tematu przekraczała jednak ramy niniejszego raportu.

⁷ Zob. http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114871,15910725,Dramat_czeczenskiej_rodziny__Dziecko_chore_na_padaczke_.html [dostęp: 21.05.2014].

7.1 Warunki lokalowe

Jak już wcześniej wskazano, trzy strzeżone ośrodki zostały specjalnie przystosowane do pobytu w nich dzieci. Dwa z nich (Biała Podlaska i Kętrzyn) są przeznaczone jedynie dla rodzin. Ośrodek w Przemyśle traktowany jest jako rezerwowy, na wypadek gdyby nie było już miejsc dla dzieci w pozostałych dwu ośrodkach. Warunki lokalowe, w jakich mieszkają dzieci z rodzinami, są zasadniczo takie same jak dla dorosłych. Rodziny mieszkają we wspólnych pokojach. W ośrodku w Białej Podlaskiej i w Przemyśle wciąż znajdują się kraty w oknach. Jedynie w pomieszczeniach świetlicowych w ośrodku w Kętrzynie nie ma krat – są ograniczniki okienne.

Ośrodek w Kętrzynie jest jedynym ośrodkiem przystosowanym do pobytu małoletnich bez opieki. Dla nich jest przeznaczone osobne piętro, na którym oprócz pokoi mieszkalnych znajdują się także pomieszczenia świetlicowe. Kontakt z pozostałymi dziećmi mają one podczas spacerów i w świetlicy. W tym czasie mogą mieć także kontakt z osobami dorosłymi. Kierownictwo ośrodka jest zdania, że zupełne odizolowanie tych dzieci byłoby dla nich szkodliwe.

7.2 Prawo do edukacji

W raporcie z monitoringu z 2012 r. organizacje stwierdziły, że prawo do edukacji dzieci przebywających w strzeżonych ośrodkach nie było realizowane. Podobne stwierdzenie znalazło się w raporcie MSW. Wśród deklaracji złożonych przez ministra spraw wewnętrznych była obietnica zapewnienia dzieciom umieszczonym w strzeżonych ośrodkach szerokiego pakietu zajęć dydaktycznych prowadzonych przez wykwalifikowaną i znającą odpowiednie języki obce kadrę.

W ramach ostatniego monitoringu stwierdzono, że ośrodki w Białej Podlaskiej i Kętrzynie podpisały porozumienia z lokalnymi władzami w celu realizacji obowiązku szkolnego wobec tych dzieci.

Administracja ośrodka w Białej Podlaskiej wskazała, że obecnie sposób realizacji obowiązku szkolnego spoczywa na lokalnych szkołach, a nie ośrodka, w związku z czym pracownicy nie byli w stanie poinformować osób monitorujących o rodzaju i liczbie prowadzonych zajęć, metod doboru poziomu nauczania do stopnia rozwoju dzieci czy też kompetencji kulturowych i językowych nauczycieli delegowanych do ośrodków. Podczas rozmowy z monitorującymi jedna z cudzoziemek przebywająca w ośrodku w Białej Podlaskiej (obywatelka Gruzji) wskazała, że jej córka ma problemy z uczestnictwem w lekcjach, gdyż prowadzone są one w języku rosyjskim, a tymczasem córka nie zna tego języka.

W Kętrzynie podkreślono, że szczególny nacisk kładzie się na naukę języka polskiego, a także na zajęcia z matematyki i geografii. Nauczyciele prowadzą dziennik zajęć

lekcyjnych, w którym m.in. odnotowywana jest informacja o obecności lub absencji uczniów. Dokumentowanie osiągnięć uczniów, np. przez wystawienie świadectwa szkolnego, jest utrudnione ze względu na to, że pobyt dziecka w ośrodku strzeżonym najczęściej nie pokrywa się z rokiem szkolnym. Wówczas uczniom wydawane są zaświadczenia o rodzaju i wymiarze odbytych zajęć. Pracownicy ośrodka w Kętrzynie wskazali, że zdarzają się przypadki, kiedy to rodzice ograniczają dzieciom dostęp do zajęć, najczęściej jednak po tygodniowym pobycie w strzeżonym ośrodku podejście to – również dzięki rozmowom z personelem ośrodka – ulega zmianie.

Zajęcia szkolne w obu ośrodkach trwają średnio od godziny do półtorej godziny dziennie i są prowadzone łącznie dla wszystkich dzieci przebywających w ośrodku – niezależnie od ich wieku oraz kompetencji językowych. Według uzyskanych informacji w ośrodku w Kętrzynie od następnego roku szkolnego (wrzesień 2014) zajęcia mają trwać 12 godzin tygodniowo.

W Przemysłu, gdzie przebywają dzieci nieobjęte obowiązkiem szkolnym, pracownicy sekcji dydaktycznej przygotowali autorski program i prowadzą na jego podstawie zajęcia przedszkolne: manualne, ogólnorozwojowe, rytmikę itp.

Wyniki przeprowadzonego monitoringu wskazują, że w ośrodkach strzeżonych wciąż nie jest w pełni realizowany obowiązek szkolny. Zajęcia odbywają się w grupach zróżnicowanych wiekowo i językowo, w zdecydowanie niższym wymiarze godzinowym, niż ma to miejsce w szkołach. Nie są prowadzone dodatkowe zajęcia z języka polskiego ani zajęcia wyrównawcze, ponadto nie stwierdzono, aby korzystano z pomocy udzielanej przez osobę władającą językiem kraju pochodzenia, zatrudnioną w charakterze pomocy nauczyciela przez dyrektora szkoły, do czego cudzoziemskie dzieci mają prawo w oparciu o przepisy ustawy o systemie oświaty⁸. Ponadto wobec dzieci, które przed umieszczeniem w ośrodku strzeżonym chodziły do polskich szkół (niejednokrotnie nawet przez parę lat), zajęcia te nie mogą być uznane za kontynuację nauki.

7.3 Zajęcia rekreacyjno-sportowe i organizacja czasu wolnego

W trakcie monitoringu stwierdzono, że we wszystkich ośrodkach, w których przebywają małoletni, organizowane są zajęcia dla dzieci. Pracownicy sekcji dydaktyczno-wychowawczych wymienionych ośrodków pracują w ubraniach cywilnych. We wszystkich tych ośrodkach dzieci mogą korzystać z biblioteki i gier świetlicowych, jak również mogą grać w ping-ponga lub piłkarzyki. Świetlice ośrodków w Kętrzynie i Białej Podlaskiej wyposażone są w konsole do gier. Na zewnątrz ośrodków znajdują się place zabaw i piaskownice. Przy ośrodkach w Białej Podlaskiej i w Przemysłu są też boiska do gry w piłkę nożną lub siatkową.

⁸ Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (tekst jednolity Dz.U. z 2004 r. Nr 256 poz. 2572 ze zm.).

W ośrodku w Kętrzynie sekcja dydaktyczno-wychowawcza prowadzi zajęcia dodatkowe dla dzieci. W ośrodku tym odbywają się także regularnie wydarzenia kulturalne i imprezy okolicznościowe. Ośrodek współpracuje z jedną ze szkół wyższych z Olsztyna. Studenci pedagogiki tej uczelni prowadzą zajęcia zarówno dla dorosłych, jak i dzieci, m.in. naukę języka polskiego. Ośrodek współpracuje także z Państwową Szkołą Muzyczną I stopnia w Kętrzynie, która organizuje regularne wizyty uczniów szkoły w ośrodku oraz okazjonalne koncerty.

Środki bezpieczeństwa i dyscyplinarne stosowane w strzeżonych ośrodkach

8

8.1

Stosowanie środków przymusu bezpośredniego

W raporcie z poprzedniego monitoringu stwierdzono, że nie potwierdziły się doniesienia o nadużywaniu siły wobec cudzoziemców. W trakcie ostatniego monitoringu okazało się, że środki przymusu bezpośredniego były stosowane we wszystkich ośrodkach. W każdym ośrodku członkom zespołu monitorującego udostępniona została dokumentacja użycia tych środków. Analiza tych materiałów oraz rozmowy przeprowadzone z kierownictwem i funkcjonariuszami strzeżonych ośrodków oraz z cudzoziemcami nie wykazały, aby występowały w tym zakresie nieprawidłowości.

Z udostępnionej dokumentacji wynika, że w większości wypadków użycie środków przymusu bezpośredniego było konieczne ze względu na potrzebę zapewnienia bezpieczeństwa innym cudzoziemcom przebywającym w ośrodku (rozdzielenie walczących cudzoziemców) albo zapobieżenia dalszemu samookaleczaniu się danej osoby. Najczęściej stosowano siłę fizyczną w postaci chwytów obezwładniających, a także wykorzystywano kajdanki, kaftan bezpieczeństwa, prowadnicę oraz umieszczenie w pokoju izolacyjnym. Warto jednak zwrócić uwagę na różnice w używaniu tych środków i szczególnie częste z nich korzystanie przez funkcjonariuszy ośrodka w Krośnie Odrzańskim.

Tabela nr 4. Liczba przypadków użycia środków przymusu bezpośredniego w poszczególnych SOC i ACW w 2013 r.

Jednostka	Liczba przypadków użycia środka przymusu bezpośredniego
SOC Kętrzyn	11
SOC i ACW Białystok	17
SOC Biała Podlaska	4
SOC i ACW Przemysł	10
SOC Krosno Odrzańskie	57
SOC Lesznów	2
ŁĄCZNIE	101

8.2 Kontrola osobista

W poprzednim raporcie z monitoringu organizacje wskazały na potrzebę ograniczenia zbyt częstych kontroli osobistych. W trakcie ostatniego monitoringu stwierdzono, że istotnie ograniczono częstotliwość ich stosowania.

Kontrola osobista obejmuje kontrolę wykrywaczem metalu, przeszukanie odzieży oraz oględziny nagiego ciała. We wszystkich ośrodkach kontrolę osobistą przeprowadzają funkcjonariusze tej samej płci i odbywa się ona w zamkniętych pomieszczeniach. We wszystkich monitorowanych ośrodkach kontrola osobista przeprowadzana była zawsze podczas przyjmowania do ośrodka. Natomiast w innych sytuacjach praktyka różniła się w zależności od ośrodka. W Kętrzynie i Lesznowoli kontrola osobista była przeprowadzana w sytuacji, gdy istniało uzasadnione przypuszczenie, że cudzoziemiec mógł wejść w posiadanie przedmiotu lub substancji, której przechowywanie jest niedozwolone (bez względu na okoliczności, które mogły takie podejrzenie uzasadniać). W ośrodku w Białej Podlaskiej kontroli osobistej poddawany był każdy cudzoziemiec po odbyciu widzenia oraz po powrocie do strzeżonego ośrodka z pobytu na zewnątrz, np. w szpitalu. W ośrodkach w Krośnie Odrzańskim, Białymstoku i Przemysłu kontrola osobista dokonywana była wówczas, gdy cudzoziemiec był transportowany poza ośrodek (np. do lekarza specjalisty) i gdy funkcjonariusz zespołu konwojującego nie był obecny podczas konsultacji medycznej. Personel ośrodka w Przemysłu stwierdził także, że nie kontroluje się małoletnich. Część cudzoziemców przebywających w tym ośrodku informowała, że kontrole nie były zbyt szczegółowe.

8.3 Kontrola pomieszczeń

W raporcie z monitoringu z 2012 r. organizacje pozarządowe zaleciły odejście od praktyki rutynowych kontroli pomieszczeń zajmowanych przez cudzoziemców i przeprowadzanie ich jedynie wtedy, gdy istnieje podejrzenie, że w pomieszczeniach tych znajdują się przedmioty, których posiadanie jest niedozwolone (np. niebezpieczne narzędzia, środki odurzające itp.).

Z tegorocznego monitoringu wynika, że w ośrodkach w Kętrzynie, Krośnie Odrzańskim oraz Przemysłu kontrola pomieszczeń odbywa się wyjątkowo, jeśli istnieje uzasadnione przypuszczenie, że cudzoziemiec posiada przedmioty niedozwolone (np. kiedy ze stołówki zniknął nóż). W ośrodku w Przemysłu ostatnia kontrola pomieszczeń odbyła się jednak w 2012 r. Nie przeprowadza się w tych placówkach kontroli planowych (prewencyjnych). Informację tę, uzyskaną od kierownictwa i funkcjonariuszy poszczególnych strzeżonych ośrodków, przedstawiciele organizacji pozarządowych potwierdzili w bezpośrednich rozmowach z cudzoziemcami.

Z kolei w ośrodkach w Białej Podlaskiej, Białymstoku oraz Lesznowoli kontrole pomieszczeń mieszkalnych cudzoziemców odbywają się raz w tygodniu. Jeśli wynik kontroli okaże się pozytywny (zostanie znaleziony przedmiot, którego posiadanie jest zabronione) funkcjonariusze sporządzają protokół, jeśli wynik jest negatywny – jedynie notatkę służbową. Jak wynika z informacji uzyskanych przez monitorujących od cudzoziemców przebywających w ośrodku w Białej Podlaskiej czynności funkcjonariuszy w trakcie kontroli są obserwowane przez jednego z cudzoziemców mieszkających w danym pokoju.

III.

**PODSUMOWANIE
I REKOMENDACJE**

W wyniku przeprowadzonego monitoringu zauważono duże zmiany, szczególnie w zakresie reżimu panującego w strzeżonych ośrodkach. We wszystkich strzeżonych ośrodkach obowiązuje jednolity porządek wewnętrzny, a ponadto:

- wprowadzono możliwość swobodnego poruszania się przez cudzoziemców po terenie ośrodka oraz zniesiono czasowe ograniczenia spacerów;
- nie stosuje się nieformalnych środków dyscyplinarnych, takich jak zakaz spacerów czy ograniczenie dostępu do telefonu;
- rozszerzona została możliwość korzystania przez cudzoziemców z telefonów komórkowych;
- brak jest apeli porannych i wieczornych;
- nie ma obowiązku schodzenia na posiłki;
- ograniczone zostały kontrole osobiste oraz kontrole pomieszczeń zajmowanych przez cudzoziemców;
- zwiększona została częstotliwość zakupów;
- cudzoziemcy nie muszą już sprzątać pomieszczeń wspólnych;
- ośrodki zostały wyposażone w sprzęt służący rekreacji (siłownie, konsole do gier itp.);
- rodziny przebywające w strzeżonym ośrodku mają zapewnione osobne pokoje;
- przeprowadzane są badania przesiewowe cudzoziemców przyjmowanych do strzeżonych ośrodków pod kątem nosicielstwa chorób zakaźnych;
- rozpoczęły się także prace związane z zapewnieniem w strzeżonych ośrodkach dostępu do internetu.

Należy zatem wskazać, że w zakresie faktycznych warunków pobytu deklaracje złożone przez MSW zostały w dużej mierze spełnione.

Jeśli chodzi o zmiany w przepisach prawa dotyczące pozbawiania cudzoziemców wolności, nowa ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach wprowadziła m.in. następujące rozwiązania:

- wymóg umieszczenia cudzoziemca w strzeżonym ośrodku na jak najkrótszy okres;
- możliwość zastosowania środków alternatywnych wobec umieszczenia w strzeżonym ośrodku, takich jak zgłaszanie się do organu Straży Granicznej, wpłata zabezpieczenia pieniężnego, przekazanie dokumentu podróży do depozytu czy konieczność przebywania w wyznaczonym miejscu;
- wymóg każdorazowego rozważenia przez sąd dobra dziecka przy roz-

stryganiu w sprawie umieszczenia w strzeżonym ośrodku;

- zakaz umieszczania w ośrodkach małoletnich cudzoziemców przebywających w Polsce bez opieki, którzy nie ukończyli 15. roku życia;
- sprawowanie przez sędziego penitencjarnego nadzoru nad legalnością i prawidłowością pobytu cudzoziemców w strzeżonych ośrodkach;
- uregulowanie kar dyscyplinarnych wymierzanych cudzoziemcom;
- automatyczne wstrzymanie wykonania decyzji o powrocie cudzoziemca w sytuacji, gdy złoży on skargę na tę decyzję do sądu administracyjnego wraz z wnioskiem o wstrzymanie wykonania tej decyzji.

Należy także wskazać, że nowa ustawa o cudzoziemcach wprowadziła możliwość przedłużenia pobytu cudzoziemca w strzeżonym ośrodku aż do 18 miesięcy. Ma to miejsce w sytuacji, gdy cudzoziemiec złoży skargę do sądu administracyjnego na decyzję o zobowiązaniu do powrotu. Ponadto do okresu pobytu w strzeżonym ośrodku cudzoziemca zobowiązanego do powrotu nie wlicza się okresu jego pobytu w tym ośrodku w związku ze złożonym przez niego wnioskiem o nadanie mu statusu uchodźcy. Stanowi to zmianę na niekorzyść cudzoziemców, gdyż w dotychczasowym stanie prawnym maksymalny okres pobytu w strzeżonym ośrodku, niezależnie od statusu cudzoziemca, w każdej sytuacji wynosił 12 miesięcy.

Wciąż istnieje jeszcze szereg spraw, które budzą niepokój i wymagają poprawy. Część z nich została zasygnalizowana w raporcie z poprzedniego monitoringu.

1. Należy odstąpić od umieszczania dzieci w strzeżonych ośrodkach, a do czasu wprowadzenia takiego zakazu umieszczać je w ośrodkach jedynie w ostateczności

Jak już wyżej wskazano, w chwili przeprowadzania monitoringu niemal jedną czwartą osób umieszczonych w strzeżonych ośrodkach stanowiły dzieci. Tak duża liczba małoletnich przebywających w strzeżonych ośrodkach prowadzi do wniosku, że umieszczanie małoletnich w strzeżonych ośrodkach nie jest stosowane jako środek ostateczny i w tym zakresie deklaracje władz nie zostały spełnione.

Sytuacja ta budzi najwyższy niepokój, biorąc pod uwagę przede wszystkim poważny wpływ pozbawienia wolności na rozwój i psychikę dziecka, które przebywa w zamknięciu z powodu decyzji podjętych przez jego rodziców. Zdanie to podzielają nawet niektórzy pracownicy strzeżonych ośrodków, którzy mówili członkom zespołów monitorujących, że nie jest to miejsce dla dzieci.

Sytuacja taka budzi poważne wątpliwości także ze względów prawnych. Konwencja o prawach dziecka⁹ stanowi, że we wszystkich działaniach

⁹ Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. z 1991 r. Nr 120 poz. 526 ze zm.), stanowi ona część polskiego porządku prawnego.

dotyczących dzieci podejmowanych przez władze sprawą nadrzędną jest najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka (art. 3 ust. 1). Ponadto, według Konwencji, pozbawienie wolności dziecka może być zastosowane jedynie jako środek ostateczny i na możliwie najkrótszy czas (art. 37b). Zgodnie z rekomendacjami Komitetu Praw Dziecka ONZ pozbawienie dzieci wolności ze względu na status migracyjny ich lub ich rodziców stanowi naruszenie praw dziecka i zawsze jest sprzeczne z zasadą dobra dziecka. Podobnie stanowi tzw. dyrektywa powrotowa UE¹⁰, wedle której małoletni bez opieki oraz rodziny z małoletnimi powinny być umieszczane w ośrodku detencyjnym jedynie w ostateczności i na możliwie najkrótszy odpowiedni okres (art. 17). Zgodnie z orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka sam fakt umieszczenia dzieci w zamkniętym ośrodku (bez względu na panujące tam warunki) może powodować u nich uczucie niepokoju i poniżenia oraz narażać na szwank ich rozwój, stanowiąc tym samym nieludzkie i poniżające traktowanie w świetle postanowień art. 3 Konwencji. Trybunał stwierdził również, że dobro dziecka w rozumieniu art. 3 Konwencji o prawach dziecka ma pierwszeństwo nad potrzebami wynikającymi z postępowania wydalenowego¹¹. Należy podkreślić, że zdaniem Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom Rady Europy detencja dzieci rzadko jest uzasadniona i z pewnością nie może być tłumaczona jedynie brakiem zezwolenia na pobyt¹². Z kolei Komitet Przeciwko Torturom ONZ zarekomendował Polsce zaprzestanie stosowania detencji dzieci¹³.

Przepisy nowej ustawy o cudzoziemcach obowiązującej od 1 maja 2014r. przewidują konieczność każdorazowego brania przez sędziego pod uwagę dobra dziecka przy podejmowaniu decyzji o pozbawieniu go wolności. Zachodzi konieczność skutecznego ich wdrożenia, a także monitorowania, jak będą one stosowane w praktyce. Jednak nawet skuteczna realizacja wymienionych przepisów nie zapobiegnie umieszczeniu dzieci w strzeżonych ośrodkach.

Należy także wskazać, że nadal wobec dzieci umieszczonych w strzeżonych ośrodkach obowiązek szkolny nie jest realizowany w sposób zgodny z przepisami prawa. W szczególności nie są prowadzone dodatkowe zajęcia z języka polskiego oraz zajęcia wyrównawcze, jak również nie korzysta się z usług pomocników nauczycieli, którzy władaliby językiem kraju pochodzenia dzieci umieszczonych w strzeżonych ośrodkach.

¹⁰ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2008/115/WE z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie wspólnych norm i procedur stosowanych przez państwa członkowskie w odniesieniu do powrotów nielegalnie przebywających obywateli państw trzecich (Dz.Urz. UE.L. 2008.348.98).

¹¹ Sprawa Kanagaratnam p. Belgii, skarga nr 15297/09, wyrok z 13.12.2011 r., paragraf 67, 68.

¹² Report to the Polish Government on the visit to Poland carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 26 November to 8 December 2009, dostępny na stronie: http://www.cpt.coe.int/documents/pol/2011-20-inf-eng.htm#_Toc298153908 [dostęp: 21 maja 2014 r.].

¹³ Committee against Torture. Concluding observations on the combined fifth and sixth periodic reports of Poland. 23 December 2013.

2. Należy wprowadzić system identyfikacji ofiar tortur, osób strauumatyzowanych i innych, które nie powinny być umieszczane w strzeżonym ośrodku

Poziom identyfikacji ofiar tortur, przemocy oraz osób dotkniętych PTSD i innymi problemami psychicznymi, które powodują, że niedopuszczalne jest umieszczenie w strzeżonym ośrodku, nie polepszył się od czasu monitoringu z 2012 r.

Należy pilnie wprowadzić system identyfikacji osób, których pobyt w strzeżonym ośrodku nie jest dopuszczalny. System ten powinien obejmować konieczność przeprowadzania badań wszystkich osób, co do których mogą zachodzić przesłanki do umieszczenia w strzeżonym ośrodku. Badanie takie powinno być przeprowadzone jeszcze przed wydaniem postanowienia przez sąd. Należy podkreślić, że na potrzebę wcześniejszych badań, przeprowadzonych na etapie orzekania przez sąd o ewentualnym zastosowaniu środka w postaci umieszczenia w ośrodku strzeżonym, wskazywał także personel strzeżonych ośrodków.

Trzeba również wskazać, że zgodnie z przepisami prawa cudzoziemca nie umieszcza się w strzeżonym ośrodku, jeżeli mogłoby to spowodować niebezpieczeństwo dla jego życia lub zdrowia¹⁴. Ponadto w ośrodku tym nie może być umieszczony cudzoziemiec ubiegający się o nadanie mu statusu uchodźcy, którego stan psychofizyczny stwarza domniemanie, że był poddany przemocy albo jest niepełnosprawny¹⁵. Komitet Przeciwko Torturom ONZ w swoim raporcie dotyczącym Polski zalecił podjęcie wszelkich możliwych działań w celu właściwego identyfikowania osób, które są ofiarami tortur, i zapewnienia im opieki.

3. Zachodzi potrzeba podniesienia i ujednolicenia poziomu pomocy psychologicznej i psychiatrycznej dla cudzoziemców umieszczonych w strzeżonych ośrodkach

Niezbędne jest zagwarantowanie cudzoziemcom przebywającym w strzeżonych ośrodkach skutecznego i powszechnego dostępu do pomocy psychologicznej oraz psychiatrycznej. Psychologowie i psychiatrzy zatrudnieni w strzeżonych ośrodkach powinni mieć umiejętność diagnostyki oraz udzielania pomocy osobom cierpiącym na PTSD, ofiarom przemocy, tortur itp. Właściwy poziom pomocy psychologicznej i psychiatrycznej ma znaczenie o tyle, że bardzo często w strzeżonych ośrodkach przebywają osoby po traumatycznych przeżyciach i, jak wyżej wskazano, dzieci.

¹⁴ Art. 103 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach (Dz.U. z 2011 r. Nr 264 poz. 1573, ze zm.).

¹⁵ Art. 88 ust. 2 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium RP (Dz.U. z 2012 r. poz. 680 ze zm.).

Wymogi takie wynikają także z przepisów prawa. Dyrektywa powrotowa w art. 16 ust. 3 nakazuje osobom wrażliwym poświęcić szczególną uwagę. Art. 11 ust. 1 tzw. dyrektywy recepcyjnej stanowi, że organy krajowe biorą pod uwagę przede wszystkim stan zdrowia, w tym stan zdrowia psychicznego, zatrzymanych wnioskodawców, którzy wymagają szczególnej troski¹⁶. Z kolei zgodnie z Europejskimi Regułami Więziennymi tak dalece jak to jest możliwe, wśród personelu zatrudniona jest odpowiednia liczba specjalistów, takich jak psychiatry, psychologowie (reguła 89.1), natomiast rolą służby zdrowia w zakładzie jest diagnozowanie i leczenie chorób fizycznych lub psychicznych albo upośledzeń, na które mogą cierpieć więźniowie (reguła 40.4)¹⁷. Zgodnie ze Wskazówkami dotyczącymi przymusowych powrotów część personelu powinna umieć rozpoznać symptomy reakcji stresowej oraz podjąć właściwe działania¹⁸.

Ponadto nadal znaczna część psychologów pracujących w strzeżonych ośrodkach to funkcjonariusze SG. Pomoc psychologiczną powinni świadczyć psychologowie będący pracownikami cywilnymi, niezależnymi od SG. Pozwoli to im na zachowanie niezależności od kierownictwa strzeżonych ośrodków.

Z monitoringu wynikało także, iż występuje wyraźna dysproporcja w poziomie świadczonej pomocy psychologicznej i psychiatrycznej w zależności od poszczególnych ośrodków. Niezbędne jest zatem wypracowanie jednolitych standardów dotyczących kwalifikacji (profesjonalnych i językowych) psychologów i psychiatrów zatrudnionych we wszystkich ośrodkach oraz standardu świadczenia pomocy w tym zakresie.

4. Należy podnieść poziom znajomości języków obcych wśród personelu strzeżonych ośrodków

Pomimo deklarowanych przez władze dodatkowych szkoleń (m.in. językowych) mających na celu poprawienie komunikacji z cudzoziemcami poziom znajomości języków obcych wśród personelu strzeżonych ośrodków nadal jest zbyt niski. W związku z tym zachodzi potrzeba intensywnych szkoleń personelu w tym zakresie. Szkolenia te powinny przejść osoby pracujące bezpośrednio z cudzoziemcami – pracownicy i funkcjonariusze pionów: ewidencji, dydaktycznego i ochrony – jak również personel medyczny i psychologowie. Szkolenia te powinny

¹⁶ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/33/UE z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie ustanowienia norm dotyczących przyjmowania wnioskodawców ubiegających się o ochronę międzynarodową (wersja przekształcona) (Dz.Urz. UE L 180/96).

¹⁷ Rada Europy. Komitet Ministrów. Zalecenia Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych. Wersja polska dostępna na stronie: http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/PRISONS/EPR/the%20European%20Prison%20Rules_Polish.pdf [dostęp: 21.05.2014 r.].

¹⁸ Rada Europy. Ad hoc Committee of Experts on the Legal Aspects of Territorial Asylum, Refugees and Stateless Persons (CAHAR) – Twenty Guidelines on Forced Return, 4 May 2005. Dostępne na stronie: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=858071&Site=COE> [dostęp: 21.05.2014 r.].

dotyczyć w szczególności języków najpowszechniej używanych przez cudzoziemców w strzeżonych ośrodkach (angielski i rosyjski). Wymóg znajomości języków obcych powinien także stanowić jedno z podstawowych kryteriów przy przyjmowaniu funkcjonariuszy i innego personelu do pracy w ośrodku strzeżonym.

Ponadto w każdej wymagającej tego sytuacji konieczna jest obecność wykwalifikowanego tłumacza (zwłaszcza podczas konsultacji lekarskich, psychologicznych, przy przyjmowaniu cudzoziemca do strzeżonego ośrodka itp.).

Należy wskazać, że zgodnie z Europejskimi Regułami Więziennymi dyrektor, kierownictwo i większość pozostałego personelu więzienia powinna władać językiem, którym posługuje się większość więźniów, lub językiem zrozumiałym dla większości z nich (reguła 87.2). Według Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom Rady Europy w sytuacjach, gdy personel medyczny nie jest w stanie wydać diagnozy ze względu na brak znajomości języka, wówczas powinien mieć możliwość skorzystania z pomocy wykwalifikowanego tłumacza¹⁹.

Należy także rozważyć wprowadzenie, jako jednego z kryteriów przy kierowaniu cudzoziemców do określonego ośrodka, kompetencji językowych jej personelu. Przy niewielkiej liczbie funkcjonariuszy posługujących się rzadkimi językami (np. arabskim, hindi, urdu) należy w jak największym stopniu wykorzystać ich potencjał, osadzając cudzoziemców komunikujących się w tych językach w ośrodkach, które zatrudniają tę wysoko wykwalifikowaną kadrę.

5. Zachodzi potrzeba pełniejszego informowania cudzoziemców o ich sytuacji prawnej

Z przeprowadzonego monitoringu wynika, że nie wszyscy cudzoziemcy mają pełną świadomość sytuacji prawnej, w jakiej się znajdują. Zachodzi także potrzeba zapewnienia im skutecznego dostępu do pomocy prawnej.

Biorąc pod uwagę, że pomoc zapewniana przez organizacje pozarządowe i odpłatnych pełnomocników nie jest wystarczająca, ważne jest, aby informacje dotyczące aktualnej sytuacji prawnej, jak również treść i konsekwencje dokumentów urzędowych otrzymywanych przez cudzoziemców były tłumaczone cudzoziemcom przez personel ośrodka. Należy wskazać, że jest to możliwe i istnieją w tym zakresie dobre praktyki w niektórych placówkach (spotkania, podczas których można uzyskać informację o swojej sytuacji prawnej, czy przydzielanie pracownika ośrodka, który orientuje się w aktualnej sytuacji prawnej cudzoziemca).

¹⁹ Safeguards for irregular migrants deprived of their liberty, Extract from the 19th General Report on the CPT's activities covering the period 1 August 2008 to 31 July 2009 [CPT/Inf (2009) 2

Warto przypomnieć, że dyrektywa powrotowa stanowi w art. 16 ust. 5, iż obywatele państw trzecich umieszczeni w ośrodku detencyjnym są regularnie informowani m.in. o swoich prawach i obowiązkach. Natomiast zgodnie z Europejskimi minimalnymi standardami dotyczącymi warunków detencji migrantów i uchodźców wszyscy cudzoziemcy powinni być bezzwłocznie poinformowani w prostym, nietechnicznym i zrozumiałym dla nich języku o głównych podstawach prawnych i faktycznych ich detencji (zasada 3)²⁰.

Biorąc pod uwagę, że nowa ustawa o cudzoziemcach nakłada na Straż Graniczną obowiązek prowadzenia postępowań w sprawach powrotowych, należy oczekiwać, że w tym zakresie pracownicy strzeżonych ośrodków będą udzielać cudzoziemcom pełnej informacji.

Nadal aktualny jest postulat zapewnienia cudzoziemcom dostępu do nieodpłatnej pomocy prawnej, finansowanej ze środków publicznych. Także w tym przypadku ważne jest zapewnienie prawnikom niezależności od SG.

6. Należy ograniczyć środki bezpieczeństwa stosowane wobec cudzoziemców

W większości ośrodków w oknach nadal znajdują się kraty – powinny one zostać jak najszybciej usunięte.

Należy ograniczyć do niezbędnego minimum korzystanie z samochodów do konwojowania cudzoziemców, które przypominają „więźniarki”. Sprawiają one opresyjne wrażenie i są niewygodne dla pasażerów, a także potencjalnie niebezpieczne – w zakratowanej części przeznaczonej do transportu cudzoziemców nie ma pasów bezpieczeństwa. Przewożenie cudzoziemców w zamkniętej części powinno zostać ograniczone i stosowane tylko w uzasadnionych przypadkach. Należy także wyraźnie zakazać przewożenia w tej części pojazdu kobiet w ciąży, dzieci i osób strauumatyzowanych. Konieczne jest również ograniczenie do niezbędnych i wyjątkowych przypadków stosowania kajdanek oraz sytuacji, w której podczas wizyty u zewnętrznego lekarza skuty kajdanami cudzoziemiec jest prowadzony na widoku publicznym.

Zgodnie z Europejskimi Regułami Więziennymi podczas przenoszenia więźniów do miejsc takich jak sąd czy szpital ogranicza się, na ile to możliwe, wystawianie ich na widok publiczny oraz podejmuje się odpowiednie środki zabezpieczające, aby zapewnić im anonimowość (reguła 32.1). Ponadto zakazane jest transportowanie więźniów w pojazdach z niedostateczną wentylacją lub oświetleniem albo w jakiegokolwiek inny sposób narażający ich na niepotrzebną fizyczną niewygodę lub poniżenie (reguła 32.2).

²⁰ European Rules Governing Minimum Standards of Conditions in Detention Centres for Migrants and Asylum Seekers, Report Doc. 12105, 11 January 2010.

Ponadto należy ujednolicić zasady przeprowadzenia kontroli pomieszczeń – odejść od stosowanej w części ośrodków cotygodniowej, rutynowej kontroli, a wprowadzić zasadę ich przeprowadzania tylko w uzasadnionych przypadkach. W połowie ośrodków tego typu kontrole nie są stosowane i nie wpłynęło to na zwiększenie sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa ośrodka lub osób w nim przebywających.

7. Należy ujednolicić i złagodzić zasady widzeń

Możliwość złożenia wniosku o widzenie powinien mieć zarówno cudzoziemiec przebywający w strzeżonym ośrodku, jak i osoba planująca go odwiedzić (oczywiście do widzenia powinno dojść wówczas za wcześniejszą zgodą cudzoziemca przebywającego w ośrodku). Ujednolicenia wymaga także termin złożenia takiego wniosku – należałoby skrócić go do niezbędnego minimum (np. kilku godzin – w zależności od technicznych możliwości uzyskania zgody jednostki zatrzymującej) oraz czasu trwania widzeń, który jako zasada powinien zostać przedłużony do co najmniej dwóch godzin (szczególnie biorąc pod uwagę położenie większości ośrodków z daleka od dużych miast i głównych skupisk cudzoziemców).

Niniejsza publikacja powstała w ramach projektu *Powroty. Pomoc prawna i informacja dla powracających migrantów*, realizowanego przez Helsińską Fundację Praw Człowieka do końca czerwca 2015 r.

Projekt był współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Powrotu Imigrantów oraz budżetu państwa.

Helsińska Fundacja Praw Człowieka została utworzona w 1989 r. przez działających wcześniej w podziemiu członków Komitetu Helsińskiego w Polsce i obecnie jest jedną z największych organizacji pozarządowych w Polsce. Jej działalność obejmuje prowadzenie monitoringu i badań w zakresie przestrzegania praw człowieka, udzielanie pomocy prawnej Polakom i cudzoziemcom, prowadzenie litygacji strategicznej oraz innych działań w interesie publicznym. Fundacja współpracuje z międzynarodowymi instytucjami zajmującymi się prawami człowieka, od 2007r. ma status konsultacyjny przy Radzie Społeczno-Gospodarczej ONZ (ECOSOC).

Niniejsza publikacja jest dystrybuowana bezpłatnie i nie jest przeznaczona do sprzedaży.